

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИ ПЕДАГОГ ВА РАХБАР КАДРЛАРИНИ
ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ
ОШИРИШНИ ТАШКИЛ ЭТИШ БОШ ИЛМИЙ - МЕТОДИК МАРКАЗИ

АЛИШЕР НАВОИЙ НОМИДАГИ ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЎЗБЕК ТИЛИ
ВА АДАБИЁТИ УНИВЕРСИТЕТИ ХУЗУРИДАГИ ПЕДАГОГ
КАДРЛАРНИ ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ
ОШИРИШ ТАРМОҚ МАРКАЗИ

**“ФИЛОЛОГИК ТАЪЛИМДА
ИЛҒОР ХОРИЖИЙ ТАЖРИБАЛАР”
МОДУЛИНИНГ
ЎҚУВ-МЕТОДИК МАЖМУАСИ**

Тошкент – 2017

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИ ПЕДАГОГ ВА РАЎБАР КАДРЛАРИНИ
ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРИНИГ МАЛАКАСИНИ
ОШИРИШНИ ТАШКИЛ ЭТИШ БОШ ИЛМИЙ - МЕТОДИК
МАРКАЗИ**

**АЛИШЕР НАВОИЙ НОМИДАГИ ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЎЗБЕК
ТИЛИ ВА АДАБИЁТИ УНИВЕРСИТЕТИ ХУЗУРИДАГИ ПЕДАГОГ
КАДРЛАРНИ ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРИНИГ
МАЛАКАСИНИ ОШИРИШ ТАРМОҚ МАРКАЗИ**

“Тасдиқлайман”

Тармоқ маркази директори

проф. Б.Х.ХОДЖАЕВ

2017 йил

**ФИЛОЛОГИК ТАЪЛИМДА ИЛҒОР ХОРИЖИЙ ТАЖРИБАЛАР
МОДУЛИНИНГ**

ЎҚУВ МЕТОДИК МАЖМУАСИ

**Малака ошириш курси йўналиши:
Тингловчилар контингенти:**

Барча йўналишлар
олий таълим муассасаларининг
профессор-ўқитувчилари

Тошкент – 2017

Мазкур ўқув-услубий мажмуа Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2017 йил 24 августдаги 603-сонли буйруғи билан тасдиқланган ўқув режа ва дастур асосида тайёрланди.

Тузувчи:

О.Саидахмедова

“Ўзбек тилини ўқитиш методикаси” кафедраси ўқитувчиси, ТошДЎТАУ

Такризчилар:

Н.Эгамбердиева

педагогика фанлари доктори, профессор, ТошДЎТАУ,

Л.Ахмедова

филология фанлари доктори, профессор, ЎзДЖТУ

Ўқув-услубий мажмуа Алишер Навоий номидаги ТошДЎТАУ Кенгашининг 2017 йил 26 августдаги 1-сонли қарори билан нашрга тавсия қилинган.

МУНДАРИЖА

I. ИШЧИ ДАСТУР	3
II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТЕР-ФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАР	11
III. НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТ МАТЕРИАЛЛАРИ.....	24
IV. АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАТЕРИАЛЛАРИ	58
V. КЕЙСЛАР БАНКИ.....	73
VI. МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ МАЗМУНИ	77
VII. ГЛОССАРИЙ.....	78
VIII. АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ.....	81

I. ИШЧИ ДАСТУР

Кириш

Дастур Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йил 26 сентябрдаги “Олий таълим муассасалари педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 278-сон қарори, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 12 июндаги “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-4732-сон, 2016 йил 13 майдаги “Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти университетини ташкил этиш тўғрисида”ги ПФ-4797-сон, 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантиришга бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сон Фармонлари, 2017 йил 20 апрелдаги “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ 2909-сон Қарори йўналишлари мазмунидан келиб чиққан ҳолда тузилган бўлиб, у замонавий талаблар асосида қайта тайёрлаш ва малака ошириш жараёнларининг мазмунини такомиллаштириш ҳамда олий таълим муассасалари педагог кадрларининг касбий компетентлигини мунтазам ошириб боришни мақсад қилади.

Олий таълим муассасаларида педагогик фаолият юритаётган профессор-ўқитувчиларнинг таълим-тарбия жараёнини ташкил этишни модернизatsiялаш, мақсадга мувофиқ ташкил этишга замин тайёрлайдиган илғор хорижий тажрибаларни ўзлаштириш, амалиётда қўллаш ва адаптатив вариантларини ишлаб чиқиш компетентлигини ривожлантириш алоҳида аҳамият касб этади.

Юқоридаги вазифаларни эътиборга олган ҳолда профессор-ўқитувчилар филологик таълим жараёнида таълим мазмунига боғлиқ ўзбек тили ва адабиётини ўқитишга доир илғор хорижий технологияларини қўллай олиши лозим.

Модулнинг мақсади ва вазифалари

Ушбу курснинг асосий дидактик мақсади педагог кадрларни филологик таълимда илғор хорижий тажрибалар фанининг ўзига хос хусусиятлари, филологик таълимда илғор хорижий тажрибаларни татбиқ этишнинг концептуал асосларини инноватсион восита сифатида таништириш орқали уларнинг касбий-педагогик тайёргарлигини орттириш, педагогик тафаккурини кенгайтириш, таълим-тарбия жараёнида илғор хорижий тажрибаларни мақсадга мувофиқ қўллаш учун зарур бўлган методик билим, кўникмаларни шакллантириш саналади.

- “Таълим тўғрисида”ги Қонун, Кадрлар тайёрлаш миллий Дастури, ҳуқуқий-меъёрий ҳужжатларда педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш юзасидан белгиланган вазифаларни амалга ошириш;

- Ўқитувчиларда таълим-тарбия жараёнида филологик таълимда илғор хорижий тажрибалардан самарали фойдаланиш учун ностандарт тест топшириқларини мақсадга мувофиқ тузиш ва амалда қўллаш учун зарур бўлган методик билим ва кўникмаларни таркиб топтириш;

Ўқитувчиларни ўз педагогик фаолиятини илғор хорижий тажрибалардан фойдаланган ҳолда машғулотларни таҳлил қилишга ўргатиш, таҳлилий-танқидий, ижодий ва мустақил фикр юритиш кўникмаларини ривожлантириш;

Тингловчиларнинг методик билим, кўникма ва малакаларга

қўйиладиган талаблар:

“Филологик таълимда илғор хорижий тажрибалар” курсини ўзлаштириш жараёнида амалга ошириладиган масалалар доирасида тингловчи:

- филологик таълимда илғор хорижий тажрибалар фани мақсади ва вазифалари, қўлланиладиган соҳалари, тадқиқот методлари, педагогик жараённи назорат қилиш ва баҳолашда илғор хорижий тажрибалардан фойдаланишнинг аҳамияти; педагогик жараённи ташкил этишда

фойдаланиладиган илғор хорижий тажрибаларнинг ўзига хос хусусиятлари; алтернатив фикрлаш асосида муаммони гуруҳларда ҳал этиш модели, нейролингвистик дастурлаштириш, information материаллар устида ишлашга доир хорижий тажрибалардан самарали фойдаланиш; “Cooperative learning” (хамкорликда кичик гуруҳларда ўқитиш)нинг филологик таълимдаги ўрнини аниқлаш ва педагогик жараёнга татбиқ этиш, контекстли таълимни қўллашга доир илғор хорижий тажрибаларни амалиётга жорий этиш ҳақида **билимларга эга бўлиши**;

- таълим-тарбия жараёнида илғор хорижий тажрибалардан ўз ўрнида самарали фойдаланиш; педагогик жараённи назорат қилиш ва баҳолашда фойдаланиладиган илғор хорижий тажрибаларнинг ўзига хос хусусиятларини эътиборга олган ҳолда ўз ўрнида самарали фойдаланиш; муайян гуруҳ ёки микрогуруҳларда муаммони алтернатив фикрлаш асосида ҳал этиш яъни муқибил вариантлардан энг мувофиғини танлай билиш, кичик гуруҳларда хамкорликдаги таълимни ташкил этиш ва уни мақсадли мувофиқлаштириш; таҳсил олувчиларларда интеллект карталар – хотира “харита”ларини мақсадли равишда ҳосил қилиш ва уни муайян предмет ёки ҳодиса билан боғлай олиш ва шу асосда компетентликни ривожлантириш **кўникма ва малакаларини эгаллаши**;

- information материаллар устида ишлашга доир илғор хорижий тажрибалардан унумли фойдаланиш **компетенцияларини эгаллаши лозим**.

Модулни ташкил этиш ва ўтказиш бўйича тавсиялар

“Филологик таълимда илғор хорижий тажрибалар” курси маъруза ва амалий машғулотлар шаклида олиб борилади.

Курсни ўқитиш жараёнида таълимнинг замонавий методлари, педагогик технологиялар ва ахборот-коммуникatsия технологиялари қўлланилиши назарда тутилган:т маъруза дарсларида замонавий компьютер технологиялари ёрдамида тақдимот ва электрон-дидактик технологиялардан;

Ўтказиладиган амалий машғулотларда техник воситалардан, экспресс-сўровлар, тест сўровлари, ақлий ҳужум, гуруҳли фикрлаш, кичик гуруҳлар билан ишлаш, коллоквиум ўтказиш, ва бошқа интерактив таълим усулларини қўллаш назарда тутилади.

“Филологик таълимда илғор хорижий тажрибалар” модулининг ўқув режасидаги бошқа фанлар билан боғлиқлиги ва узвийлиги

Модул мазмуни ўқув режадаги барча курслар билан бевосита ва билвосита боғлиқ, яъни “Иноватсион таълим технологиялари ва педагогик компетентлик”, “Электрон педагогика асослари ва педагогнинг шахсий, касбий ахборот майдонини лойиҳалаш”, “Олий таълим жараёнини бошқаришда тизимли таҳлил ва қарор қабул қилиш технологиялари”, “Филологик тадқиқотларда тизимли таҳлил” ўқув модуллари билан узвий боғланган.

Ушбу дастурда филологик таълим самарадорлигини аниқлашда илғор хорижий тажрибалардан фойдаланишга имкон берадиган кичик гуруҳларда ҳамкорликдаги дарсларни ташкил этиш, нейролингвистик дастурлаштириш масалалари қамраб олинди. Мазкур курс машғулотларини ҳамкорликда ўқитиш, модулли таълим ва ахборот технологияларидан фойдаланиб ўтказиш кўзда тутилади.

Модулнинг андрагогик таълимдаги ўрни

Модулни ўзлаштириш орқали тингловчилар алтернатив фикрлаш асосида муаммони ҳал этиш, филологик таълимда хорижий тажрибалардан самарали фойдаланишга доир касбий компетентликка эга бўладилар.

Модул бўйича соатлар тақсимоти

Т/р	Модул мавзулари	Умумий соат	Жами аудитория соати	Назарий	Амалий	Мустақил таълим
1	Филологик таълимда илғор хорижий тажрибаларни татбиқ этишнинг концептуал асослари	2	2	2		
2	Интеллект-карталар бўлажак филологнинг касбий компетентлигини ривожлантириш воситаси	2	2	2		
3	Нейролингвистик дастурлаштириш технологияси	2	2	2		
4	“Синектика”: алтернатив фикрлаш асосида муаммони гуруҳларда ҳал этиш модели	2	2		2	
5	Информация материаллар устида ишлашга доир хорижий тажрибалар	2	2		2	
6	“Cooperative learning” (хамкорликда кичик гуруҳларда ўқитиш)-нинг филологик таълим-даги ўрни	4	2		2	2
Жами		14	12	6	6	2

НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-мавзу. Филологик таълимда илғор хорижий тажрибаларни татбиқ этишнинг концептуал асослари

Филологик таълимда илғор хорижий тажрибаларни татбиқ этишнинг концептуал асослари фани ҳақида тушунча, ривожланиш тарихи, фан тармоқлари, филологик таълимда илғор хорижий тажрибаларни татбиқ этишнинг концептуал асослари фанининг мақсади ва вазифалари, филологик

таълимда илғор хорижий тажрибаларни татбиқ этишнинг концептуал асослари, улардан фойдаланиш истиқболлари ва муаммолари.

Таълим-тарбия жараёнида фойдаланиладиган илғор хорижий тажрибалар ва уларнинг ўзига хос хусусиятлари, филологик таълимда илғор хорижий тажрибаларни татбиқ этишнинг усуллари ва уларнинг ҳуқуқий-меъёрий негизларини яратиш муаммолари.

2-мавзу. Интеллект-карталар бўлажак филологнинг касбий компетентлигини ривожлантириш воситаси

Интеллект-карталар касбий компетентликни ривожлантириш воситаси сифатида, интеллект-карталардан фойдаланиш усуллари амалиётга татбиқ этишда АҚШ тажрибаси, интеллект-карталардан фойдаланиш усуллари амалиётга татбиқ этишда Европа тажрибаси, интеллект-карталардан фойдаланиш усуллари амалиётга татбиқ этишда Осиё тажрибаси, интеллект-карталардан фойдаланиш орқали хотира “харита”сини шакллантириш.

3-мавзу. Нейролингвистик дастурлаштириш

Нейролингвистика филологиянинг мустақил соҳаси сифатида. Нейролингвистик дастурлаштиришда Брокка нуқтасининг вазифаси. Билимларни ўзлаштиришда нейронуқталар фаолиятига таъсир ўтказишда хориж тажрибасининг аҳамияти.

АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-амалий машғулот. “Синектика”: алтернатив фикрлаш асосида муаммони гуруҳларда ҳал этиш модели

“Синектика” – муқобил ечимлардан энг мақбулини танлаш модели сифатида. Гуруҳларда муаммоли вазиятни ташкил этиш ва улардан педагогик жараёнда фойдаланиш йўллари. Маъруза, амалий, лаборатория, семинар

машғулотларда муаммоли таълимни ташкил этишда хорижий тажрибалардан фойдаланиш

2- амалий машғулот. Информatsioon материаллар устида ишлашга доир хорижий тажрибалар

Информatsioon материаллар муаммоли таълимнинг асоси. Информatsioon материаллардан маъруза машғулотларида фойдаланишга доир хорижий тажрибалар. Информatsioon материаллардан амалий машғулотларида фойдаланишга доир хорижий тажрибалар.

3-амалий машғулот. “Cooperative learning” (хамкорликда кичик гуруҳларда ўқитиш)нинг филологик таълимдаги ўрни

Ҳамкорликда кичик гуруҳларда ўқитиш таълим самарадорлигини ошириш омили. Ҳамкорликда кичик гуруҳларда ўқитишда Европа тажрибасини қўллаш. Ҳамкорликда кичик гуруҳларда ўқитишда АҚШ тажрибасидан фойдаланиш ва амалиётга татбиқ этиш.

ЎҚИТИШ ШАКЛЛАРИ

Мазкур модул бўйича қуйидаги ўқитиш шаклларида фойдаланилади:

- маърузалар, амалий машғулотлар (маълумотлар ва технологияларни англаб олиш, ақлий қизиқишни ривожлантириш, назарий билимларни мустаҳкамлаш);
- давра суҳбатлари (кўрилаётган лойиҳа ечимлари бўйича таклиф бериш қобилиятини ошириш, эшитиш, идрок қилиш ва мантиқий хулосалар чиқариш);
- баҳс ва мунозаралар (лойиҳалар ечими бўйича далиллар ва асосли аргументларни тақдим қилиш, эшитиш ва муаммолар ечимини топиш қобилиятини ривожлантириш).

БАҲОЛАШ МЕЗОНИ

№	Ўқув-топширик турлари	Максимал балл	Баҳолаш мезони		
		1	“аъло”	“яхши”	“ўрта”
1.	Ўқув лойиҳаси	1	1	0,8	0,6

II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТРЕФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ

“Ақлий ҳужум” методи - бирор муаммо бўйича таълим олувчилар томонидан билдирилган эркин фикр ва мулоҳазаларни тўплаб, улар орқали маълум бир ечимга келинадиган методдир. “Ақлий ҳужум” методининг ёзма ва оғзаки шакллари мавжуд. Оғзаки шаклида таълим берувчи томонидан берилган саволга таълим олувчиларнинг ҳар бири ўз фикрини оғзаки билдиради. Таълим олувчилар ўз жавобларини аниқ ва қисқа тарзда баён этадилар. Ёзма шаклида эса берилган саволга таълим олувчилар ўз жавобларини қоғоз карточкаларга қисқа ва барчага кўринарли тарзда ёзадилар. Жавоблар доскага (магнитлар ёрдамида) ёки «пинборд» доскасига (игналар ёрдамида) маҳкамланади. “Ақлий ҳужум” методининг ёзма шаклида жавобларни маълум белгилар бўйича гуруҳлаб чиқиш имконияти мавжуддир. Ушбу метод тўғри ва ижобий қўлланилганда шахсни эркин, ижодий ва ностандарт фикрлашга ўргатади.

“Ақлий ҳужум” методидан фойдаланилганда таълим олувчиларнинг барчасини жалб этиш имконияти бўлади, шу жумладан таълим олувчиларда мулоқот қилиш ва мунозара олиб бориш маданияти шаклланади. Таълим олувчилар ўз фикрини фақат оғзаки эмас, балки ёзма равишда баён этиш маҳорати, мантиқий ва тизимли фикр юритиш кўникмаси ривожланади. Билдирилган фикрлар баҳоланмаслиги таълим олувчиларда турли ғоялар

шаклланишига олиб келади. Бу метод таълим олувчиларда ижодий тафаккурни ривожлантириш учун хизмат қилади.

“Ақлий ҳужум” методи таълим берувчи томонидан қўйилган мақсадга қараб амалга оширилади:

1. Таълим олувчиларнинг бошланғич билимларини аниқлаш мақсад қилиб қўйилганда, бу метод дарснинг мавзуга кириш қисмида амалга оширилади.

2. Мавзуни такрорлаш ёки бир мавзуни кейинги мавзу билан боғлаш мақсад қилиб қўйилганда -янги мавзуга ўтиш қисмида амалга оширилади.

3. Ўтилган мавзуни мустаҳкамлаш мақсад қилиб қўйилганда-мавзудан сўнг, дарснинг мустаҳкамлаш қисмида амалга оширилади.

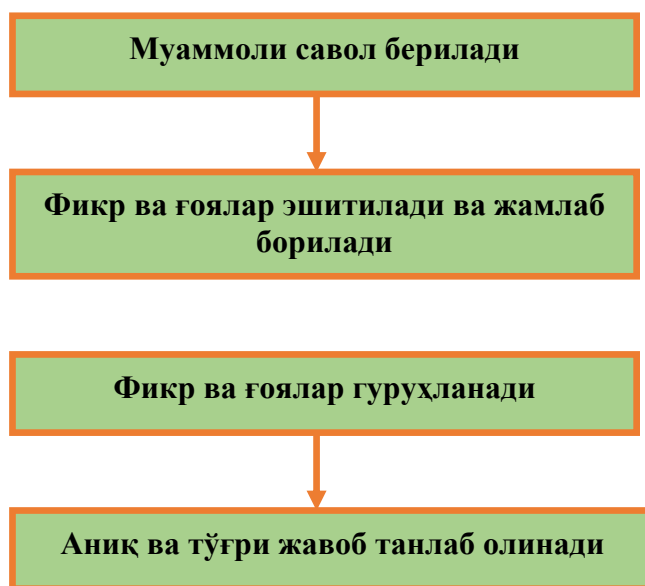
“Ақлий ҳужум” методини қўллашдаги асосий қоидалар:

1. Билдирилган фикр-ғоялар муҳокама қилинмайди ва баҳоланмайди.

2. Билдирилган ҳар қандай фикр-ғоялар, улар ҳатто тўғри бўлмаса ҳам инобатга олинади.

3. Ҳар бир таълим олувчи қатнашиши шарт.

Қуйида “Ақлий ҳужум” методининг тузилмаси келтирилган.

“Ақлий ҳужум” методининг тузилмаси

“Ақлий ҳужум” методининг босқичлари қуйидагилардан иборат:

1. Таълим олувчиларга савол ташланади ва уларга шу савол бўйича ўз жавобларини (фикр, ғоя ва мулоҳаза) билдиришларини сўралади;
2. Таълим олувчилар савол бўйича ўз фикр-мулоҳазаларини билдиришади;
3. Таълим олувчиларнинг фикр-ғоялари (магнитофонга, видеотасмага, рангли қоғозларга ёки доскага) тўпланади;
4. Фикр-ғоялар маълум белгилар бўйича гуруҳланади;
5. Юқорида қўйилган саволга аниқ ва тўғри жавоб танлаб олинади.

“Ақлий ҳужум” методининг афзалликлари:

- натижалар баҳоланмаслиги таълим олувчиларда турли фикр-ғояларнинг шаклланишига олиб келади;
- таълим олувчиларнинг барчаси иштирок этади;
- фикр-ғоялар визуаллаштирилиб борилади;
- таълим олувчиларнинг бошланғич билимларини текшириб кўриш имконияти мавжуд;
- таълим олувчиларда мавзуга қизиқиш уйғотади.

“Ақлий ҳужум” методининг камчиликлари:

- таълим берувчи томонидан саволни тўғри қўя олмаслик;
- таълим берувчидан юқори даражада эшитиш қобилиятининг талаб этилиши.

“Кичик гуруҳларда ишлаш” методи - таълим олувчиларни фаоллаштириш мақсадида уларни кичик гуруҳларга ажратган ҳолда ўқув материални ўрганиш ёки берилган топшириқни бажаришга қаратилган дарсдаги ижодий иш.

Ушбу метод қўлланилганда таълим олувчи кичик гуруҳларда ишлаб, дарсада фаол иштирок этиш ҳуқуқига, бошловчи ролида бўлишга, бир-биридан ўрганишга ва турли нуқтаи назарларни кадрлаш имконига эга бўлади.

“Кичик гуруҳларда ишлаш” методи қўлланилганда таълим берувчи бошқа интерфаол методларга қараганда вақтни тежаш имкониятига эга бўлади. Чунки таълим берувчи бир вақтнинг ўзида барча таълим олувчиларни мавзуга жалб эта олади ва баҳолай олади.

“Кичик гуруҳларда ишлаш” методининг босқичлари қуйидагилардан иборат:

1. Фаолият йўналиши аниқланади. Мавзу бўйича бир-бирига боғлиқ бўлган масалалар белгиланади.
2. Кичик гуруҳлар белгиланади. Таълим олувчилар гуруҳларга 3-6 кишидан бўлинишлари мумкин.
3. Кичик гуруҳлар топшириқни бажаришга киришадилар.
4. Таълим берувчи томонидан аниқ кўрсатмалар берилади ва йўналтириб турилади.
5. Кичик гуруҳлар тақдимот қиладилар.
6. Бажарилган топшириқлар муҳокама ва таҳлил қилинади.
7. Кичик гуруҳлар баҳоланади.

“Кичик гуруҳларда ишлаш” методининг афзаллиги:

- ўқитиш мазмунини яхши ўзлаштиришга олиб келади;
- мулоқотга киришиш кўникмасининг такомиллашишига олиб келади;
- вақтни тежаш имконияти мавжуд;
- барча таълим олувчилар жалб этилади;
- ўз-ўзини ва гуруҳлараро баҳолаш имконияти мавжуд бўлади.

“Кичик гуруҳларда ишлаш” методининг камчиликлари:

- баъзи кичик гуруҳларда кучсиз таълим олувчилар бўлганлиги сабабли кучли таълим олувчиларнинг ҳам паст баҳо олиш эҳтимоли бор;

- барча таълим олувчиларни назорат қилиш имконияти паст бўлади;
- гуруҳлараро ўзаро салбий рақобатлар пайдо бўлиб қолиши мумкин;
- гуруҳ ичида ўзаро низо пайдо бўлиши мумкин.

“**Case-study**” - инглизча сўз бўлиб, («case» – аниқ вазият, ҳодиса, «study» – ўрганмоқ, таҳлил қилмоқ) аниқ вазиятларни ўрганиш, таҳлил қилиш асосида ўқитишни амалга оширишга қаратилган метод ҳисобланади. Мазкур метод дастлаб 1921 йил Гарвард университетиде амалий вазиятлардан иқтисодий бошқарув фанларини ўрганишда фойдаланиш тартибиде қўлланилган. Кейсде очик ахборотлардан ёки аниқ воқеа-ҳодисадан вазият сифатида таҳлил учун фойдаланиш мумкин. Кейс ҳаракатлари ўз ичига қуйидагиларни қамраб олади: *Ким (Who)*, *Қачон (When)*, *Қаерда (Where)*, *Нима учун (Why)*, *Қандай/ Қанақа (How)*, *Нима-натимжа (What)*.

“Case-study” методини амалга ошириш босқичлари:

Иш босқичлари	Фаолият шакли ва мазмуни
1-босқич: Кейс ва унинг ахборот таъминоти билан таништириш	☐ якка тартибдаги аудио-визуал иш; ☐ кейс билан танишиш(матнли, аудио ёки медиа шаклда); ☐ ахборотни умумлаштириш; ☐ ахборот таҳлили; ☐ муаммоларни аниқлаш
2-босқич: Кейсни аниқлаштириш ва ўқув топшириғни белгилаш	☐ индивидуал ва гуруҳда ишлаш; ☐ муаммоларни долзарблик иерархиясини аниқлаш; ☐ асосий муаммоли вазиятни белгилаш
3-босқич: Кейсдаги асосий муаммони таҳлил этиш орқали ўқув топшириғининг ечимини излаш, ҳал этиш йўлларини ишлаб чиқиш	☐ индивидуал ва гуруҳда ишлаш; ☐ муқобил ечим йўлларини ишлаб чиқиш; ☐ ҳар бир ечимнинг имкониятлари ва тўсиқларни таҳлил қилиш; ☐ муқобил ечимларни танлаш
4-босқич: Кейс ечимини ечимини шакллантириш ва асослаш, тақдимот.	☐ якка ва гуруҳда ишлаш; ☐ муқобил вариантларни амалда қўллаш имкониятларини асослаш; ☐ ижодий-лойиха тақдимотини

тайёрлаш;
□ якуний хулоса ва вазият ечимининг амалий аспектларини ёритиш

“Хулосалаш” методи – мазкур метод мураккаб, кўптармоқли ва муаммоли характердаги мавзуларни ўрганишга қаратилган. Методнинг хусусияти шундан иборатки, бунда мавзунинг турли тармоқлари бўйича бир хил ахборот берилади ҳамда уларнинг ҳар бири алоҳида аспектларда муҳокама этилади. Дейлик, муаммонинг ижобий ва салбий томонлари, афзаллик, фазилат ва камчиликлари, фойда ва зарарлари бўйича ўрганилади. Айни интерфаол метод танкидий, аналитик ва аниқ мантиқий фикрлашни муваффақиятли ривожлантиришга ҳамда ўқувчиларнинг мустақил фикрларини ёзма ва оғзаки шаклда системали баён этиш, ҳимоя қилиш имкониятларини яратади. “Хулосалаш” методидан маърузаларда индивидуал ҳамда жуфтликлардаги иш шаклида, амалий ва семинар машғулотларида кичик гуруҳлардаги иш шаклида мавзу юзасидан билимларни мустаҳкамлаш, таҳлили қилиш ва таққослаш мақсадида фойдаланиш мумкин.

Методни амалга ошириш тартиби:

“Ассисмент” методи: аний метод таълим олувчилар билим даражасини баҳолаш, назорат этиш, ўзлаштириш кўрсаткичи ва амалий кўникмаларини текширишга қаратилган. Мазкур техника орқали таълим олувчиларнинг билиш фаолияти турли йўналишлар (амалий кўникмалар, муаммоли вазиятларни ўрганиш, қиёсий таҳлил, тест, симптомларни аниқлаш) орқали аниқланади ва баҳоланади.

Методни амалга ошириш тартиби:

“Ассисмент” методидан маърузаларида тингловчиларнинг мавжуд билим даражасини ўрганишда, янги маълумотларни баён қилишда, семинар, амалий машғулотларда эса мавзу ёки маълумотларни ўзлаштириш даражасини баҳолаш, айти вақтда, ўз-ўзини баҳолаш мақсади учун индивидуал шаклда фойдаланиш мумкин. Шу билан бирга ўқитувчининг ижодий ёндашуви ҳамда ўқув мақсадларидан келиб чиқиб, ассисментга булардан ташқари қўшимча топшириқларни киритиш мумкин.

“Баҳс-мунозара” методи – бирор мавзу бўйича таълим олувчилар билан ўзаро баҳс, фикр алмашинув тарзида ўтказиладиган ўқитиш методидир.

Ҳар қандай мавзу ва муаммолар мавжуд билимлар ва тажрибалар асосида муҳокама қилиниши назарда тутилган ҳолда ушбу метод қўлланилади. Баҳс-мунозарани бошқариб бориш вазифасини таълим олувчиларнинг бирига топшириши ёки таълим берувчининг ўзи олиб бориши мумкин. Баҳс-мунозарани эркин ҳолатда олиб бориш ва ҳар бир таълим олувчини мунозарага жалб этишга ҳаракат қилиш лозим. Ушбу метод олиб борилаётганда таълим олувчилар орасида пайдо бўладиган низоларни дарҳол бартараф этишга ҳаракат қилиш керак.

“Баҳс-мунозара” методини ўтказишда қуйидаги қоидаларга амал қилиш керак:

- барча таълим олувчилар иштирок этиши учун имконият яратиш;

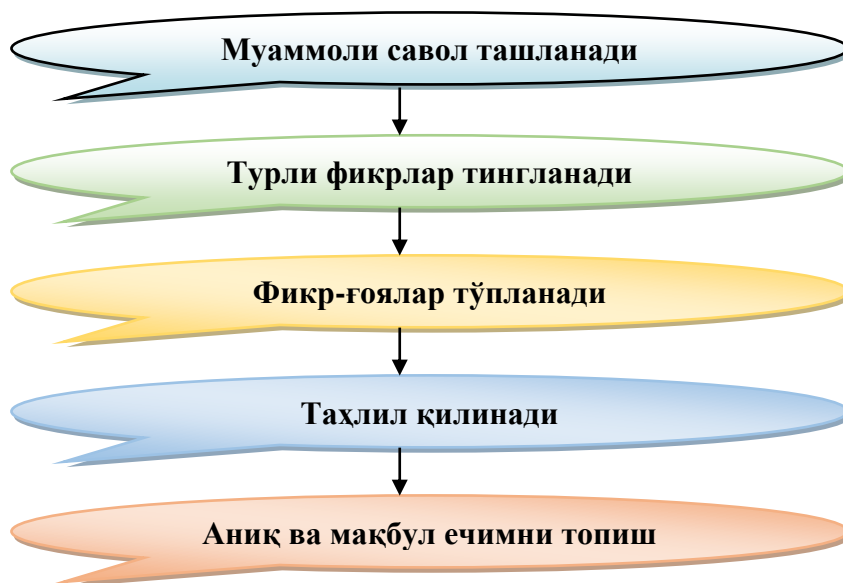
➤ “ўнг қўл” қоидаси (қўлини кўтариб, руҳсат олгандан сўнг сўзлаш)га риоя қилиш;

➤ фикр-ғояларни тинглаш маданияти;

➤ билдирилган фикр-ғояларнинг такрорланмаслиги;

➤ бир-бирларига ўзаро ҳурмат.

Қуйида “Баҳс-мунозара” методини ўтказиш тузилмаси берилган.

“Баҳс-мунозара” методининг тузилмаси

“Баҳс-мунозара” методининг босқичлари қуйидагилардан иборат:

1. Таълим берувчи мунозара мавзусини танлайди ва шунга доир саволлар ишлаб чиқади.

2. Таълим берувчи таълим олувчиларга муаммо бўйича савол беради ва уларни мунозарага таклиф этади.

3. Таълим берувчи берилган саволга билдирилган жавобларни, яъни турли ғоя ва фикрларни ёзиб боради ёки бу вазифани бажариш учун таълим олувчилардан бирини котиб этиб тайинлайди. Бу босқичда таълим берувчи таълим олувчиларга ўз фикрларини эркин билдиришларига шароит яратиб беради.

4. Таълим берувчи таълим олувчилар билан биргаликда билдирилган фикр ва ғояларни гуруҳларга ажратади, умумлаштиради ва таҳлил қилади.

5. Таҳлил натижасида қўйилган муаммонинг энг мақбул ечими танланади.

“Баҳс-мунозара” методининг афзалликлари:

- таълим олувчиларни мустақил фикрлашга ундайди;
- таълим олувчилар ўз фикрининг тўғрилигини исботлашга ҳаракат қилишига имконият яратилади;
- таълим олувчиларда тинглаш ва таҳлил қилиш қобилиятининг ривожланишига ёрдам беради.

“Баҳс-мунозара” методининг камчиликлари:

- таълим берувчидан юксак бошқариш маҳоратини талаб этади;
- таълим олувчиларнинг билим даражасига мос ва қизиқарли бўлган мавзу танлаш талаб этилади.

“Венн Диаграммаси” методи – бу метод график тасвир орқали ўқитишни ташкил этиш шакли бўлиб, у иккита ўзаро кесишган айлана тасвири орқали ифодаланади. Мазкур метод турли тушунчалар, асослар, тасавурларнинг анализ ва синтезини икки аспект орқали кўриб чиқиш, уларнинг умумий ва фарқловчи жиҳатларини аниқлаш, таққослаш имконини беради.

Методни амалга ошириш тартиби:

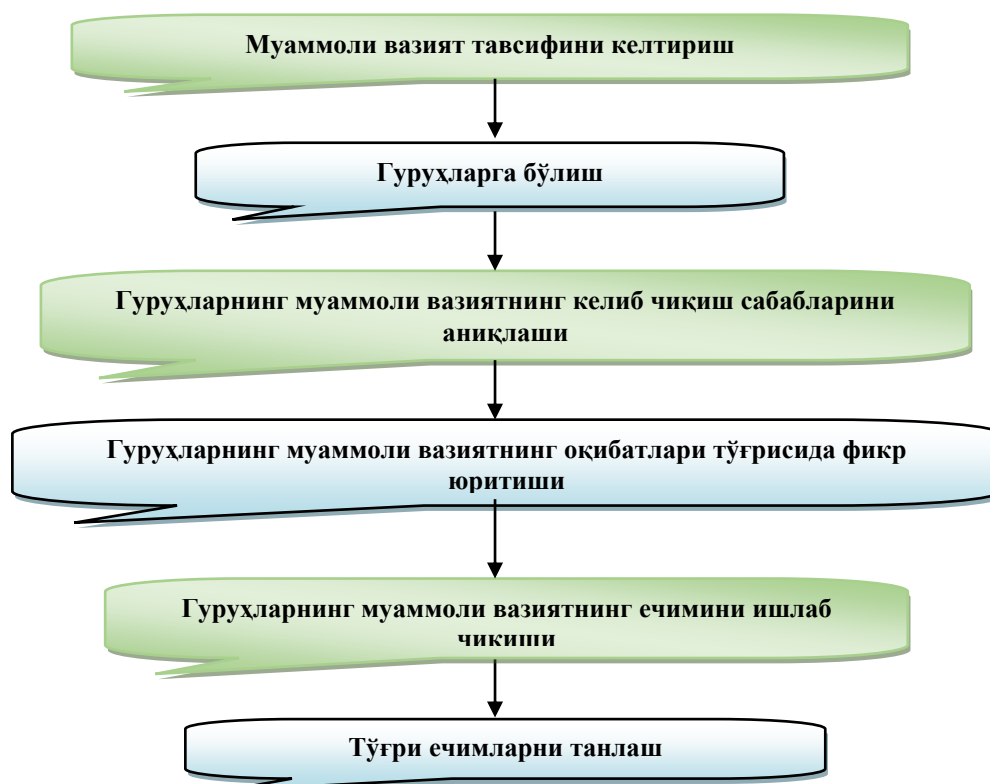
- иштирокчилар икки кишидан иборат жуфтликларга бирлаштириладилар ва уларга кўриб чиқиладиган тушунча ёки асоснинг ўзига хос, фарқли жиҳатларини (ёки акси) доиралар ичига ёзиб чиқиш таклиф этилади;

- навбатдаги босқичда иштирокчилар тўрт кишидан иборат кичик гуруҳларга бирлаштирилади ва ҳар бир жуфтлик ўз таҳлили билан гуруҳ аъзоларини таништирадилар;

- жуфтликларнинг таҳлили эшитилгач, улар биргалашиб, кўриб чиқиладиган муаммо ёхуд тушунчаларнинг умумий жиҳатларини очиб берадилар.

“Муаммоли вазият” методи – таълим олувчиларда муаммоли вазиятларнинг сабаб ва оқибатларини таҳлил қилиш ҳамда уларнинг ечимини топиш бўйича кўникмаларини шакллантиришга қаратилган методдир.

“Муаммоли вазият” методи учун танланган муаммонинг мураккаблиги таълим олувчиларнинг билим даражаларига мос келиши керак. Улар қўйилган муаммонинг ечимини топишга қодир бўлишлари керак, акс ҳолда ечимни топа олмагач, таълим олувчиларнинг қизиқишлари сўнишига, ўзларига бўлган ишончларининг йўқолишига олиб келади. «Муаммоли вазият» методи қўлланилганда таълим олувчилар мустақил фикр юритишни, муаммонинг сабаб ва оқибатларини таҳлил қилишни, унинг ечимини топишни ўрганадилар. Қуйида “Муаммоли вазият” методининг тузилмаси келтирилган.

“Муаммоли вазият” методининг тузилмаси

“Муаммоли вазият” методининг босқичлари қуйидагилардан иборат:

1. Таълим берувчи мавзу бўйича муаммоли вазиятни танлайди, мақсад ва вазифаларни аниқлайди. Таълим берувчи таълим олувчиларга муаммони баён қилади.

2. Таълим берувчи таълим олувчиларни топшириқнинг мақсад, вазифалари ва шартлари билан таништиради.

3. Таълим берувчи таълим олувчиларни кичик гуруҳларга ажратади.

4. Кичик гуруҳлар берилган муаммоли вазиятни ўрганадилар. Муаммонинг келиб чиқиш сабабларини аниқлайдилар ва ҳар бир гуруҳ тақдимот қилади. Барча тақдимотдан сўнг бир хил фикрлар жамланади.

5. Бу босқичда берилган вақт мобайнида муаммонинг оқибатлари тўғрисида фикр-мулоҳазаларини тақдимот қиладилар. Тақдимотдан сўнг бир хил фикрлар жамланади.

6. Муаммони ечишнинг турли имкониятларини муҳокама қиладилар, уларни таҳлил қиладилар. Муаммоли вазиятни ечиш йўллари ишлаб чиқадиладар.

7. Кичик гуруҳлар муаммоли вазиятнинг ечими бўйича тақдимот қиладилар ва ўз вариантларини таклиф этадилар.

8. Барча тақдимотдан сўнг бир хил ечимлар жамланади. Гуруҳ таълим берувчи билан биргаликда муаммоли вазиятни ечиш йўлларининг энг мақбул вариантларини танлаб олади.

“Муаммоли вазият” методининг афзалликлари:

- таълим олувчиларда мустақил фикрлаш қобилиятларини шакллантиради;

- таълим олувчилар муаммонинг сабаб, оқибат ва ечимларни топишни ўрганадилар;

- таълим олувчиларнинг билим ва қобилиятларини баҳолаш учун яхши имконият яратилади;

- таълим олувчилар фикр ва натижаларни таҳлил қилишни ўрганадилар.

“Муаммоли вазият” методининг камчиликлари:

- таълим олувчиларда юқори мотивация талаб этилади;
- қўйилган муаммо таълим олувчиларнинг билим даражасига мос келиши керак;
- кўп вақт талаб этилади.

II. НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТ МАТЕРИАЛЛАРИ

1-МАВЗУ: ФИЛОЛОГИК ТАЪЛИМДА ИЛҒОР ХОРИЖИЙ ТАЖРИБАЛАРНИ ТАТБИҚ ЭТИШНИНГ КОНЦЕПТУАЛ АСОСЛАРИ

РЕЖА:

1. Филологик таълимда илғор хорижий тажрибаларни татбиқ этишнинг концептуал асослари фани ҳақида тушунча ва мақсад ва вазифалари
2. Филологик таълимда илғор хорижий тажрибаларни татбиқ этишнинг концептуал асослари, улардан фойдаланиш истиқболлари ва муаммолари
3. Филологик таълимда илғор хорижий тажрибаларни татбиқ этишнинг усуллари

Таянч иборалар: таълим, таълим жараёни, таълимнинг сифатини ошириш, таълим ва тарбия бирлиги, интеграция, концептуал асос, илғор хорижий тажриба, масофавий таълим, маҳорат дарслари, вебинар дарс, эвристик методлар, элементар таълим.

1.1. Филологик таълимда илғор хорижий тажрибаларни татбиқ этишнинг концептуал асослари фани ҳақида тушунча ва мақсад ва вазифалари

Инсоният цивилизацияси барча соҳаларда, жумладан таълим тизимида ҳам глобал ўзаро боғлиқлик даражасигача эришди. Ҳозирги кунда битта давлат ёки миллатнинг муаммоси бутун жаҳон ривожига катта таъсир этиши мумкин. Юзага келган экологик, иқтисодий, сиёсий муаммолар ва инқирозларнинг ечими фақатгина инсониятдан келажакда ақлий ва маънавий

ривожланишни талаб этади. Бунга эса фақатгина тўғри ва сифатли таълим тизимини йўлга қўйиш орқалигина эришиш мумкин. Бугунги кунда дунёда юзага келаётган барча муаммолар илдизи таълим-тарбия тизимидаги сифат нуқсонлари натижаси десак хато бўлмайди. Бунинг ечими таълим-тарбияга эътиборни янада ошириш, бу соҳага янада кўпроқ маблағ ажратиш орқали таълим сифатини юксалтириш билан ҳал этилиши мумкин.

“БМТ маълумотларига кўра, мамлакатимизда таълимга йўналтирилаётган харажатлар давлат бюджетининг 35 фоизидан ортиғини ташкил этмоқда”¹. Лекин таъкидлаш жоизки, таълим соҳасидаги ислохотларнинг янада ижобийлиги педагогларнинг глобаллашув ва ахборотлашган жамият таълим тизими мазмун-моҳиятини нечоғлик тушуниб етишларига ва қанчалик астойдил бажаришларига ҳам боғлиқдир.

Ҳозирги вақтда дунё илмида ижтимоий антропология, жамиятдаги инсоннинг ўрнини ўрганиш ва бунинг марказига инсонни қўйишга катта эътибор қаратилмоқда. Филологик фанларни ўрганиш ва ўргатишнинг хориж намуналари ҳам айни йўналишда эканлиги билан ажралиб туради. Биз ҳам мазкур жиҳатга алоҳида аҳамият қаратишимиз лозим. Тилшуносликнинг ижтимоий ҳаёт билан боғланишида ҳам бу соҳаларнинг ўзига хослигидан ташқари социал, хусусан, маданий антропология билан яқинлашиб боради. Дунё филология илми ҳам айнан мана шундай йўналишларда бормоқда.

Инсоният жамияти, шунингдек, республикамизда мавжуд ижтимоий-итисодий, ғоявий-сиёсий, таълимий-тарбиявий муаммоларнинг ечимини топиш табиий, ижтимоий, техник фанларни ўзаро алоқадорлиги ва ўзаро муносабатларига боғлиқ. Чунки, уларнинг барчаси моҳияти, мазмуни, табиати, шакли ва қўламига кўра тизимлилик характериға эға бўлиб, уларға айнан мос ёндашув ёрдамида тадқиқ этилиб, ечими топилади. Бу ўз навбатида таълим-тарбия ишида ҳам тизимли ёндашувдан фойдаланишни кўзда тутуди.

¹ Мухторов А. ва б. Таълим соҳасини ривожлантириш бўйича хорижий тажрибалар // “Иктисодиёт ва инновацион технологиялар” илмий электрон журнали. № 4, май, 2012.

Кўп сонли манбалар, хусусан педагогик амалиёт соҳаларининг таҳлили таълим-тарбия жараёнининг ривожланишига тўсиқ бўлаётган муаммолар мавжудлигидан гувоҳлик беради. Булар асосан, ўрганилаётган объектларнинг баъзи бир жиҳат ва хусусиятларини лавҳалар (фрагмент) шаклида ўрганиш натижасида юзага келиб, мантиқан боғланмаган ва тизимлашмаганлигидадир. Амалиётдаги бундай ҳолатларни бартараф этишда интегратив ёндашув муҳим аҳамият касб этади. Филологик таълимда илғор хорижий тажрибалардан бири бу – таълимни интегратив ташкил этилиши билан боғлиқ.

“Интегрatsiя” тушунчаси XVIII асрда Г.Спенсер томонидан қўлланилган. Илмийлик нуқтаи назаридан олиб қараганда интегрatsiянинг асосини оламнинг яхлитлиги ва уни ташкил этувчи қисм (элемент)ларнинг ўзаро алоқадорлиги, муносабатлари ташкил этади. Таниқли рус психологик олими Г.С. Костюкнинг фикрича: “Табақаланиш дифференциatsiя - руҳий жараёнлар ва ҳолат (хусусият)ларни кўпайишига олиб келса, интегрatsiя - тартибга келтириш, субординatsiя ва унинг натижаларини маълум кетма-кетликда жойлаштиришга олиб келади. Интегрatsiялаш йўли билан янги психологик жараён, янги фаолият тузилмаси ҳосил бўлади. Бу янги тузилма илгари алоҳида-алоҳида бўлган элементлардан синтезлаш йўли билан ҳосил қилинади”. Генетик жиҳатдан интегрatsiя-узвийлик, предметлараро алоқадорлик, ўзаро алоқадорлик ва ниҳоят ўзаро бир-бирини тўлдирувчи, кенгайтирувчи ҳамда чуқурлаштирувчи, ўқув предметлари мазмунини энг камида таълим стандартлари даражасида синтезлаб, мантиқан тугалланган мазмун шакли ва олий даражасидир. Чунки предметлараро алоқадорликнинг ҳар қайси қуйи даражаси, ўрганилаётган ўқув предметлари доирасида маълум дидактик бирликлар орасида ўрнатилиб, уларни ўрганиш мазмунини ва муддатларини мувофиқлаштиришни кўзда тутади, бундан фарқли ўлароқ интегратив алоқадорлик асосида ташкил этилган ўқув предмети ёки интегрatsiялаб ўрганилаётган предмет, ҳодиса ёки жараёнларни яхлит тизим шаклида ҳар томонлама алоқадорлик ва муносабатлар нуқтаи назаридан

талқин этишни талаб этади. Бу ўз навбатида ҳозирги ва истиқбол талабларига жавоб берадиган, мустақил фикр юритувчи ва ижодий фаолият кўрсатувчи, малакали мутахассис шахсини шакллантиришга имкон беради. Чунки у таҳсил олувчилардан фақатгина таҳлил қилиш ва синтезлаш операциаларини талаб қилиш билан чегараланиб қолмасдан, балки мавҳумлаштириш, алгоритмлаштириш, туркумлаш, шартли белгилар ёрдамида ифодалаш, сабаб оқибатли алоқадорликни аниқлаш, таҳлил этиш, синтезлаш, тизимлаштириш, моделлаштириш каби юксак даражали тафаккурлаш операциаларини талаб этади. Бу операциалар ўрганилаётган объектни барча муҳим жиҳат ва хусусиятларини ажратиб олиб (табақалаштириб), моҳияти ва мазмунини англаб этиш ва уларни умумлаштириш орқали амалга оширилади. Демак, интеграция ҳар доим ҳам унинг иккинчи томони бўлган табақалаштириш (дифференциация)га таянган ҳолда ривожланиб боради ёки аксинча.

Интеграция масаласини педагог олимлар ва амалиётчилар куйидаги йўналишларда тадқиқ этишни тавсия этадилар:

- ўқув предметлари ва фанлар туркуми доирасидаги мазмунни интеграциялаб ўрганиш;
- турли ўқув предметларидан таҳсил берувчи шахсларнинг фаолиятларини интеграциялаш;
- таълим-тарбия ишини ташкил этиш шакллариини интеграциялаш ва шу кабилар.

Бу йўналишларнинг ҳар бирининг аниқ ўз мақсади бўлиб, уни амалга ошириш учун мос шакл, метод, восита ва шарт-шароитларни талаб этади. Амалиётда улардан уйғун ҳолда фойдаланилгандагина кўзланган мақсадга эришиш мумкинлигини ҳам шу ўринда эслатиб ўтиш лозим.

1.2.Филологик таълимда илғор хорижий тажрибаларни татбиқ этишнинг концептуал асослари, улардан фойдаланиш истиқболлари ва муаммолари

Яхлит тизимни тузишда интеграцияланувчи алоқадорлик муҳим аҳамиятга эга бўлиб, уларни ички илмий алоқадорлик ҳам деб аталади.

Тизимлаштиришдан кўзланган асосий мақсад ички илмий алоқадорликни тартибга келтириш йўли билан яхлитликни юзага келтиришдан иборатдир. Бу жараёнда ҳосил бўладиган яхлитлик янги сифат кўрсаткичларига эга бўлади. Интегрatsиялаштиришнинг моҳияти, назарий синтез воситаси сифатида янги даражадаги билиш натижаларига эришишдир.

Мутахассисликка оид фанларни интегрatsиялаб ўрганиш қуйидаги масалаларни ҳал этишга қаратилган:

- мутахассисликка оид фанларни интегрatsиялаб ўрганишнинг моҳияти, мазмуни ва уни амалга ошириш шарт-шароитлари ва воситаларини ўрганиш;

- турли фанлар мазмунини интегрatsиялаштиришнинг илмий-назарий ва педагогик-услубий асослари билан танишиш;

- таҳсил олувчиларнинг ўқув-билиш фаоллиги, мустақиллиги ва билимлар даражасини интегратив оширишда билимларнинг долзарблигини исботлаш;

- ижтимоий-иқтисодий, ташкилий, руҳий-педагогик, техник-технологик билимларни синтезлаш талаблари, имкониятларини аниқлаш.

Таълим-тарбия жараёнида интегратив ёндашувни амалга ошириш тизим ёки мавжуд шаклдаги яхлит объектнинг ички ва ташқи алоқалари, уни ташкил этиш ва бошқариш қонуниятларини билган ҳолда олиб борилиши мумкин. Кичик мутахассисларни тайёрлашда интегратив ёндошув мутахассисликка оид билим, иш-ҳаракат усуллари ва шахсий сафат ҳамда фазилатларни яхлитлигини таъминлаш учун қўлланилади².

Интегратив ёндашув мазмунан туташ, алоқадор, мантиқий бир-бирини тақозо этувчи ва бир-бирига сингиб чуқурлаштирувчи ва кенгайтирувчи ўқув фанларини интегрatsиялаш учун қўлланилиб, яхлит мантиқий мукамал билим, иш-ҳаракат усуллари ва шахсий сифатларни таркиб топтиришни кўзда тутди.

² И.Н.Зорников, Л.П.Волкова. Проблемы и перспективы международной интеграции высшего образования.- Воронеж, 2009. С. 13-18.

Филологик таълимда интеграцияни қўллаш билимларнинг умумлашуви ва уларнинг онгда тизимли ҳолатда мавжуд бўлишини таъминлайди.

Ҳозирги замон талаби эса янги ўқув муҳити, яъни янги information технологиялар ёрдамида ихтиёрий жойда туриб билим олиш, ихтиёрий ўқув юртлари билан алоқа қилиш ва жаҳоннинг ихтиёрий нуқтасидаги маълумотларни олишдир. Бунда бизга интернет тизими ёрдам бериши мумкин. Интернет тизими орқали таълим тизими ташкил қилинган мактаблар, коллежлар ва ўқув юртлари ҳозирги кунда ривожланиб бораётган "виртуал ўқув юртлари"га бирлашаётганини кузатиш мумкин. Бу эса ўқув муассасалари орасидаги масофани қисқартиради ва маълумотлар алмашинувини максимал даражада таъминлайди. Шу жиҳатдан масофавий таълим филологик таълимда таълим беришнинг ва олишнинг жуда зарур ва тезкор тури сифатида оммалашди.

Масофавий таълимда ўқитувчи функциясини ўргатувчи ва синовчи воситалар (тўла автоматлаштирилган, тугал дастурий маҳсулотлар) бажаради, шунингдек, ўқитишнинг автоматлаштирилган муҳитини ташкил этувчи видео ва электрон нашр этилган услубий материал бажаради.

Электрон дарсликнинг имкониятларини мультипликация ва видеотехниканинг замонавий воситаларини қўллаган ҳолда кенгайтириш мумкин. Булар ўқув курси бўйича видеомануаллар, ишлаб чиқариш жараёнларининг намоёниши, машҳур олимларнинг чиқишлари ва бошқалар бўлиши мумкин.

Замонавий компьютерга мўлжалланган дидактик дастурлар (электрон дарслик, компьютер топшириқномалари, мултимедияли электрон дарсликлар ва бошқалар) ўқитишнинг мултимедияли воситалари сирасига киради. Мултимедия дидактик материал узатишни юқори даражада қулай ва кўргазмали бўлишини таъминлайди, бу, ўз навбатида, талабаларда ўрганишга қизиқишни орттиради.

Яқин вақтларгача масофавий таълим, сиртки таълим, очиқ таълим ва ҳоказолар каби тушунчалар деярли бир-биридан ажратилмас эди. Бироқ

ҳозирги вақтга келиб, масофавий таълим ўз аҳамияти ва зарурлигини исботлади. Бироқ ҳозиргача бу таълим шаклими ёки технологиями деган саволлар долзарблигича қолмоқда. Чунки, бу саволнинг тушунчасидан масофавий таълимнинг стратегияси, амалга ошириш тактикаси ҳамда ўқитувчиларни масофавий таълимда ишлашга тайёргарлигига боғлиқ бўлади.

1.3. Филологик таълимда илғор хорижий тажрибаларни татбиқ этишнинг усуллари

Ҳозирги вақтда масофавий таълимнинг тадқиқотчи ва амалиётчилари томонидан унга қуйидагича асосий таъриф бериб келинмоқда:

Масофавий таълим – бу ўқув материалнинг етказиб берилишида, мустақил ўрганишида, ўқитувчи ва ўқувчи ўртасида мулоқот алмашинувида қўлланиладиган, анъанавий ва янги ахборот технологияларни ҳамда уларнинг техник воситаларини кенг қамровда ишлатилишидаги таълимнинг синтетик, интеграл, ижтимоий шаклидир.

Масофавий таълим кундузги таълим мазмунидаги каби мос равишда ўша мақсадлар билан қурилади (агар у таълимга мос келувчи дастур бўйича қурилса), лекин материални етказиш шакли, ўқитувчи ва ўқувчилар, шунингдек, ўқувчиларнинг ўзаро ўртасидаги таъсир этиш шакли бошқача бўлади. Масофавий таълимнинг асосий базавий дидактик принциплари бошқа таълим турлари каbidир, лекин масофавий таълимнинг ташкилий принциплари бошқачадир, улар масофавий таълим учун хосдир, чунки шакл хусусиятлари, интернетнинг ахборот воситаси имкониятлари, унинг хизматлари (чатлар, форумлар, электрон почта, видеоконференция) билан ифодаланган. Масофавий таълимнинг ўзига хос хусусиятлари сифатида модуллилик, ўқитувчи ролини ўзлаштириш, ўқув жараёни субъектларининг масофа билан ажратилганлиги, таълимнинг виртуал кооперативлиги, ўқитувчи томонидан юритиладиган назорат устидан ўз назоратини ўрнатиш, замонавий махсус таълим технологиялари ва воситаларининг ишлатилишини келтиришимиз мумкин.

Масофавий таълим ишлатилишининг асосий соҳаларига қуйидагиларни киритиш мумкин:

- маълум соҳалар бўйича педагогик кадрлар малакасини ошириш;
- имтиҳонларни эксперт усулида топширишда алоҳида ўқув фанлари бўйича мактаб ўқувчиларини тайёрлаш;
- маълум йўналишдаги ўқув муассасаларига ўқишга кириш учун мактаб ўқувчиларини тайёрлаш;
- мактаб ўқувчиларининг йўналишлар бўйича таълим олишларини ташкил этиш;
- қизиқиш бўйича қўшимча таълим олиш;
- кадрларни касбга қайта тайёрлаш;
- касбий тайёргарлик.

Масофавий таълим билан кундузги ва сиртқи таълим шаклларини таққослаб, шуни хулоса қилиш мумкинки, масофавий таълимни, персонал компьютерлар, видео ва аудио техника, космик ва оптик толали техниканинг ишлатилишига асосланган таълимни ахборот технологиялари билан таъминланган сиртқи ва кундузги таълим ривожланишининг янги босқичи сифатида кўриш мумкин. Масофавий таълим сиртқи таълим шаклидан шуниси билан фарқ қиладики, унда материалнинг моҳиятли қисми мустақил ўзлаштирилмасдан, ўқитувчи билан доимий мулоқотда амалга оширилади (телефон ва интернет, маъруза ва семинарларда онлайн режимидаги консултатсиялар). Шунингдек, масофавий таълимнинг сиртқи таълим шаклидан асосий фарқлари сифатида қуйидагиларни киритиш мумкин: телекоммуникатсия воситалари ёрдамида ўқитувчи билан доимий мулоқот, вужудга келадиган саволлар бўйича у билан оператив тарзда мулоқот қилиш имконияти. Ривожланган давлатларда янги типдаги ўқув юртлари мавжуд. Бундай ўқув юртлари “очик”, “масофали” университет, “электрон”, “виртуал” коллежлар деб номлана бошланди. Улар ўзига хос ташкилий структурага эга бўлиб ўзига мос педагогик усул, иқтисодий механизмлардан фойдаланилади.

Бундан ташқари, АҚШда масофали таълимнинг ҳолати ва тенденцияларини алоҳида кўриб чиқишни муҳим деб ҳисоблаймиз. Биринчидан таълимнинг бу тури ўқувчилар кўп қисмини камраб олган иккинчидан ўқитиш масофали шакли анъанавий таълим тизимлари билан (мактаб ўрта таълимдан кейинги ҳамма таълим турлари фирмалар ичидаги касбий таълим) табиий равишда бирлаштирилган.

МДХ давлатларида фақатгина 1 миллионга яқин одам масофали таълим тизимида ўқитилади. Мисол учун 40 та инженерлик мактабларидан консорсиум ташкил этувчи Миллий технологик университет 90-йиллардаёқ масофали таълим методи билан 1100 талабаларни магистр даражасига тайёрлашни таъминлади. Масофали таълим учун АҚШда телевидениедан кенг фойдаланилади. ПБС-ТВ оммавий телекўрсатувлар тизими доирасида миллиондан ортиқ талабалар ўқитилади. Катталарни ўқитиш дастури фан бизнес бошқарув курсларини ўз ичига олади. Бизнес молия ва АҚШдан чиқишсиз ҳуқуқи соҳасида бакалавр магистр ва доктор диплом ҳамда илмий даражаларини олиш билан америка Кеннеди-Вецери университетидаги масофали ўқитиш дастури таълим хизматлари орасида алоҳида ўрин тутди. Дастур халқаро тан олинган мавқеини олишни истаган бизнесменлар ва банкирлар учун мўлжалланган. Майк Харт томонидан бошқариладиган Иллиное штати Бенедикт коллежи “Гуттлер берг” лойиҳаси АСЧ-файллар 60 кўринишида классик асарларни иложи борича кенг аудиторияга етказиш мақсадини ўз олдига қўяди. Америка таълим хизматларини таълим хизматлар бозорида тақдим этишда БМИ (Business Management International) - Калифорния штатида (АҚШ) Сан-Франциско шаҳрида штаб-квартирасига эга ихтисослаштирилган америка консалтинг компанияси катта фаоллик кўрсатмоқда. Шундай қилиб масофали таълим фаолиятига келтирилган мисоллардан Фарбда масофали таълимнинг ривожланиши асосий тенденцияси масофали таълим тизими орқали тақдим этиладиган таълим хизматларининг кенглиги ва турли хиллиги ҳисобланади деган хулосага

келиш мумкин. Бундан ташқари масофали таълимнинг ривожланиши ахборот ва телекоммуникатсия технологияларнинг ривожланиши билан боғлиқдир.

Демак, филологик таълимда илғор хорижий тажрибалардан фойдаланиш Миллий таълим тизимида жаҳон стандартларидан боҳабарлик асосида ўқитишнинг энг самарали усуллари билан бойитиб боришни мақсад қилади.

Назорат саволлари:

1. Филологик таълимда илғор хорижий тажрибаларни татбиқ этишнинг концептуал асослари фанининг мақсади ва вазифалари нималардан иборат?
2. Таълимга илғор хорижий тажрибаларни татбиқ этишнинг қандай концептуал асослари мавжуд?
3. Хорижий тажрибаларидан фойдаланишга доир қандай муаммолар мавжуд?
4. Таълимда интеграциялашув қандай натижаларни берди?
5. Масофавий таълимни анъанавий таълим билан табиий бирлаштириш қандай амалга оширилади?

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Мухторов А. ва б. Таълим соҳасини ривожлантириш бўйича хорижий тажрибалар // “Иқтисодиёт ва инноватсион технологиялар” илмий электрон журнали. № 4, май, 2012.
2. И. Н. Зорников, Л. П. Волкова. Проблемы и перспективы международной интеграции высшего образования.-Воронеж, 2009. С. 13-18.
3. Richard Arum, Melisa Velez. Improving Learning Enviroment: School Discipline and Comporative Perspective. Stanford Universiy Press, USA: 2012.
4. H.Fry, S. Ketteridge, S.Marshall. Handbook For teaching and Learning in Higher Education. New York, Routledge, 2009.
5. Ишмухамедов Р., Абдуқародиров А., Пардаев А. Тарбияда инноватсион технологиялар (таълим муассасалари педагог-ўқитувчилари учун амалий тавсиялар).-Т.: “Истеъдод” жамғармаси, 2009 -160 б.

2-МАВЗУ: ИНТЕЛЛЕКТ-КАРТАЛАР БЎЛАЖАК ФИЛОЛОГНИНГ КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ВОСИТАСИ

РЕЖА:

1. Интеллект-карталар ва уларнинг қўлланилиш соҳаси
2. Интеллект-карта ёрдамида мақсадли режалаштириш кўникмалари
3. Интеллект-картани қўллаган ҳолда ақлий ҳужум уюштириш
4. Интеллект-хариталар ёрдамида қарорларни қабул қилиш

Таянч иборалар: интеллект-карта, ижодкорлик, асосий тушунча, лойиҳаларни режалаштириш, мураккаб лойиҳа, “mind map”.

2.1. Интеллект-карталар ва уларнинг қўлланилиш соҳаси

Интеллект картаси – намоишларни ўтказиш, қарор қабул қилиш, ўз вақтини режалаштириш, катта миқдордаги маълумотларни эса сақлаш, ақлий ҳужумларни ўтказиш, ўз-ўзини таҳлил қилиш, мураккаб лойиҳаларни ишлаб чиқиш, мустақил таълим, ривожланиш ва шу каби вазифаларни ҳал этишда ажойиб восита бўлиб хизмат қилади. Интеллект-карталарни дарсларда қўллашга оид дастлабки тажрибалар Тони Бьюзен томонидан амалга оширилган. Т.Бьюзен “Superthinking” асарида интеллект-картанинг деталларини белгилаган: 1) асосий фикр, муаммо ёки сўз марказга жойлаштирилади (у расм кўринишида, белги ёки сўз кўринишида); 2) расмлар марказий фикрни ифодалаш керак; 3) ҳар бир тармоқ турли ранг билан белгиланиши керак; 4) картани тайёрлашда фақат рангли қалам ёки

маркерлардан фойдаланилади; 5) асосий тармоқлар марказдаги асосий тушунча билан боғланади, кичик тармоқлар эса асосий тармоқларга боғланади; 6) ҳар бир тармоққа фақат биргина калит сўз ёзилади; 7) интеллект-картани ҳосил қилишда ассоциатив тушунчалардан фойдаланиш мақсадга мувофиқ.

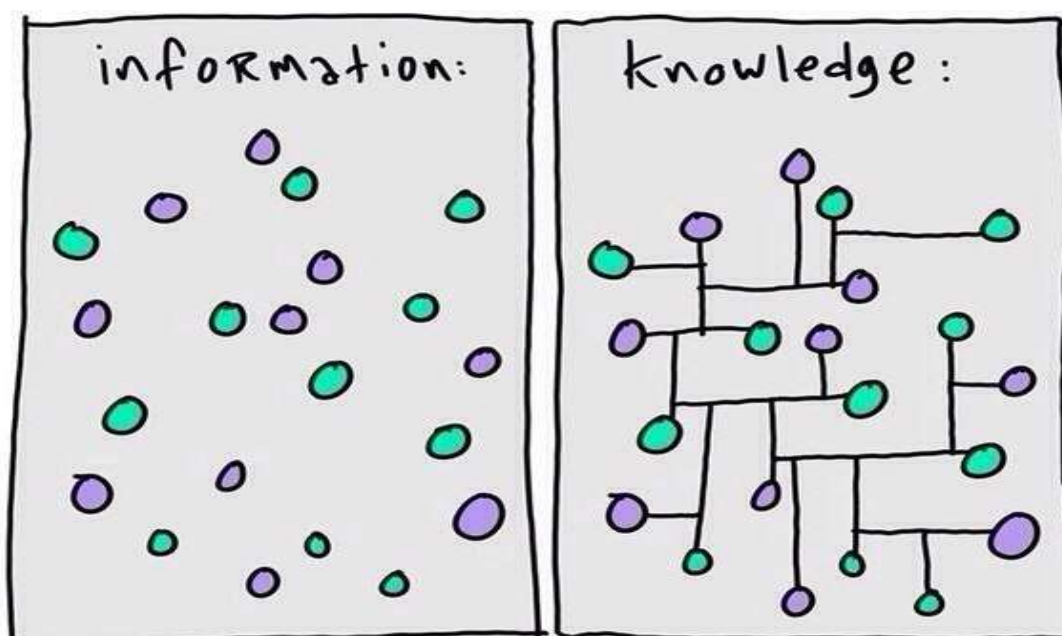
Интеллект-карталарнинг қўлланиш соҳалари:

- маърузаларнинг аниқ ва тушунарли конспектларини яратиш;
- китоб/дарсликларни ўқишда максимал самарага эришиш;
- реферат, курс лойиҳалари, диплом ишларини ёзиш.

Таълим доирасида интеллект-картани қуйидаги вазифаларни бажаришда қўллаш мумкин:

- Конспектлаштириш: дарслик, китоб, мақолаларни; Эшитиш орқали маърузаларни.

1. Мақола/реферат/курс ишларини ёзиш.
2. Таҳлил/тушуниш.
3. Эсда сақлаш.

Конспектлаштириш.

Кўпинча, дарсликни ўқийсиз, тушунгандай бўласиз, бироқ ўқиганингиздан 3-4 ҳафта вақт ўтгач, имтиҳонлар тугагач, барчаси

ёдингиздан кўтарилиб кетади. Бутун маълумотни эсга солиш учун 200-300 саҳифали дарсликни яна қайтадан ўқиб чиқиш лозим бўлади.

- 2-3 саҳифали конспектга кўз югуртириб, 200-300 саҳифали ўқиб бўлинган маълумотни 90% аниқликда қайта тиклашни хоҳлаймиз.

- Айнан мана шу имкониятни бизга Интеллект-карта беради.

Мақола/реферат/курс ишларини ёзиш.

Кўпинча оқ қоғозга қараб турамыз ва илҳом парисининг келишини кутамиз, бироқ у йўқ ва яна йўқ... Ёки ёзиб, ёзиб боши берк кўчага кириб қоламиз ... матнни давом эттиришга фикр йўқ. Нима қилиш керак, бундай ижодий боши берк кўчадан қандай чиқиб кетиш мумкин?

Янги усул: дастлаб мақолангизнинг режасини интеллект-карта кўринишида хомаки ёзиб кўринг. Сўнг мана шу хомаки қолипга қолган матнни жойлаштиринг.

Таҳлил/тушуниш.

Баъзан матндан бир саҳифа ўқийсиз, лекин ҳеч нарсага тушунмайсиз. Яна бир моратаба ўқийсиз... Яна тушунмайсиз. Ёки муаллифнинг фикрлари жуда мураккаб, жуда чалкаш... Бу фикрларни узвий кетма-кетликда хотирада сақлаб қолиш зарурати юзага келади.

Картани қўллаш қуйидагиларга имкон яратади:

- а) муаллиф фикрларини яхши илғашга;
- б) муаллиф йўл қўяётган мантиқий хатолар ва қарама-қаршиликларни кўра билишга;
- в) матнни яхшироқ таҳлил қилишга;
- г) ўз фикрлари билан тўлдиришга;
- д) ...

Баъзан қандайдир маълумотни эслаш талаб этилади (узоқ муддатли хотирага). Бунга ҳам интеллект-карталар ёрдам беради, яъни матннинг 100 саҳифаси эмас, балки 100 та калит сўз эсга олинади. Карта узоқ муддатли хотирада сақланиши учун бир неча марта такрорланиши зарур.

Тони Бьюзеннинг фикрича: ўқишдан бир соатдан сўнг ўтилган материални такрорлаш учун қуйидаги тавсиялар берилди:

- 10 дақиқадан сўнг – 10 дақиқа давомида такрорлаш.
- 1 суткадан сўнг – 2-4 дақиқа давомида такрорлаш.
- 1 ҳафтадан сўнг – 2 дақиқа давомида такрорлаш.
- 1 ойдан сўнг - 2 дақиқа давомида такрорлаш.
- 3 ойдан сўнг - 2 дақиқа давомида такрорлаш.
- 6 ойдан сўнг - 2 дақиқа давомида такрорлаш.
- 1 йилдан сўнг - 2 дақиқа давомида такрорлаш.

Натижада ўзлаштирилган материал узок муддатли хотирада мустаҳкамланади.

Такрорлаш қуйидагиларни назарда тутди:

- хотира бўйича картани яратиш,
- шундан кейингина эслаганингизни ҳақиқийси билан таққосланг.

Тақдимотлар.

Тақдимотларни тайёрлаш ва ўтказишда интеллект-карталар деярли ҳар бир босқичда ёрдам беради:

1. Материални йиғиш ва таҳлил қилиш.
2. Чиқиш режасига тайёрланиш.
3. Интеллект-картани кўргазмали қурол сифатида қўллаш (жадваллар, слайдлар).
4. Интеллект-карта кўринишдаги тарқатма материаллар.

Манбани тўплаш ва таҳлил қилиш.

Яхши нотиқ чиқишга тайёрланади. Яъни китоблар, мақолаларни ўқийди... улардан кўчирмалар тайёрлайди, бу турли-туманликда чалкашиб қолмаслик учун буларни интеллект-карталар кўринишида тайёрлаш самаралидир.

Кўргазмали қурол сифатида қўллаш (плакат, слайд).

- тингловчилар худди гипнозлангандек, доскага қараб ўтиришади (деразадаги кушларга эмас);
- агар тингловчи чалғиса – картага қараб тақдимотнинг ўтказиб юборган қисмини тезда тиклайди;
- тингловчи умумий ғояни миясида сақлаши осонроқ. “Дарахтларни эмас, бутун ўрмонни” кўриш;
- фикрни тушунтириш учун кам вақт талаб этилади;
- тингловчилар асосий ғоя ва тақдимотдаги далилларни яхши эсда сақлаб қолади.

2.2. Интеллект-карта ёрдамида мақсадли режалаштириш кўникмалари

Тажрибадан маълумки, матн кўринишидаги тарқатма материални ҳеч ким ўқимайди. Агар тарқатма материал схема кўринишида бўлса, ҳеч бўлмаганда унга назар солишади. 20 саҳифа талаб этиладиган жойга баъзан 20 та калит сўзли 1 саҳифа етарли бўлади. Ва бу 1 саҳифа одатий 20 саҳифали тарқатма материалдан кўра кўпроқ маълумотни тезроқ хотирлашга имкон яратади.

Режалаштириш.

- Вақтни бошқариш: кун, ҳафта, ой, йиллик режа...
- Мураккаб лойиҳаларни ишлаб чиқиш: янги бизнес...

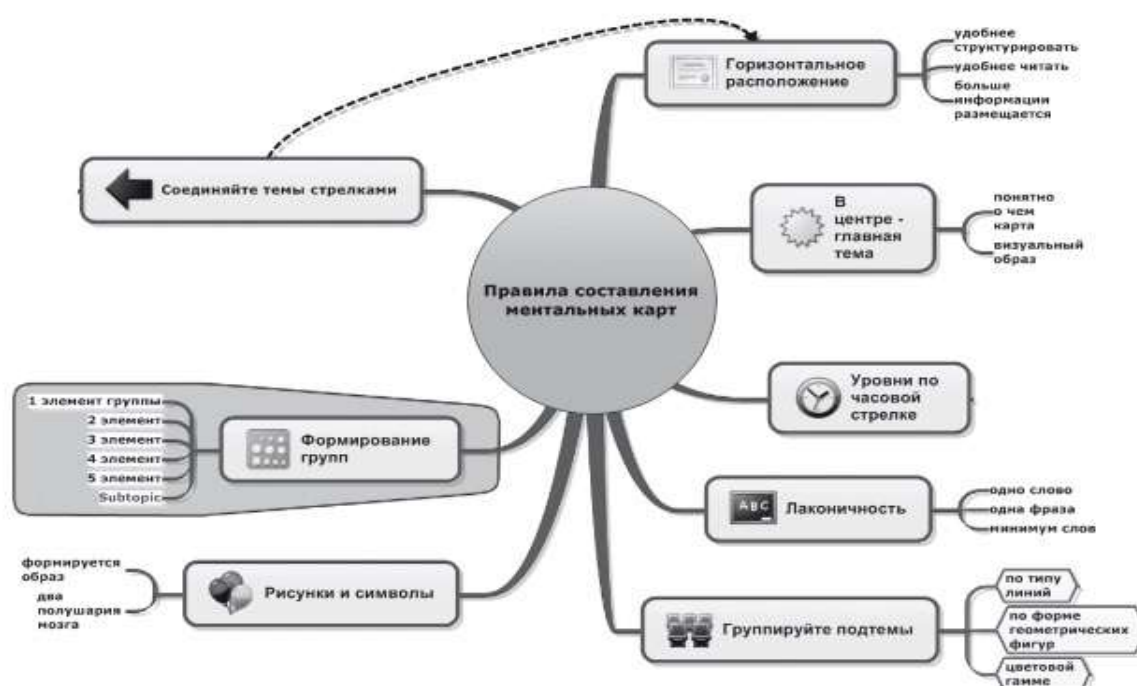
Интеллект-карта ёрдамида режалаштириш.

Интеллект-карталар ўз ҳаётингизни режалаштиришда ҳам қўл келади. Кўпинча, икир-чикирлар уммонида бутун манзара кўринишини йўқотиб қўямиз, режани интеллект-карта кўринишида тузиш вазиятнинг умумий кўринишини қайтариш имконини яратади.

Лойиҳаларни режалаштириш.

Лойиҳани асосий ва қўшимча босқичларга ажратиб чиқиш. Бу босқичларни картада акс эттириш. Лойиҳани ўзининг туғилган кунини

нишонлаш ёки дўконга чиқиш билан бошлаб, компаниянинг очилиши билан тугатишни режалаштириш мумкин.

Вақтни режалаштириш.

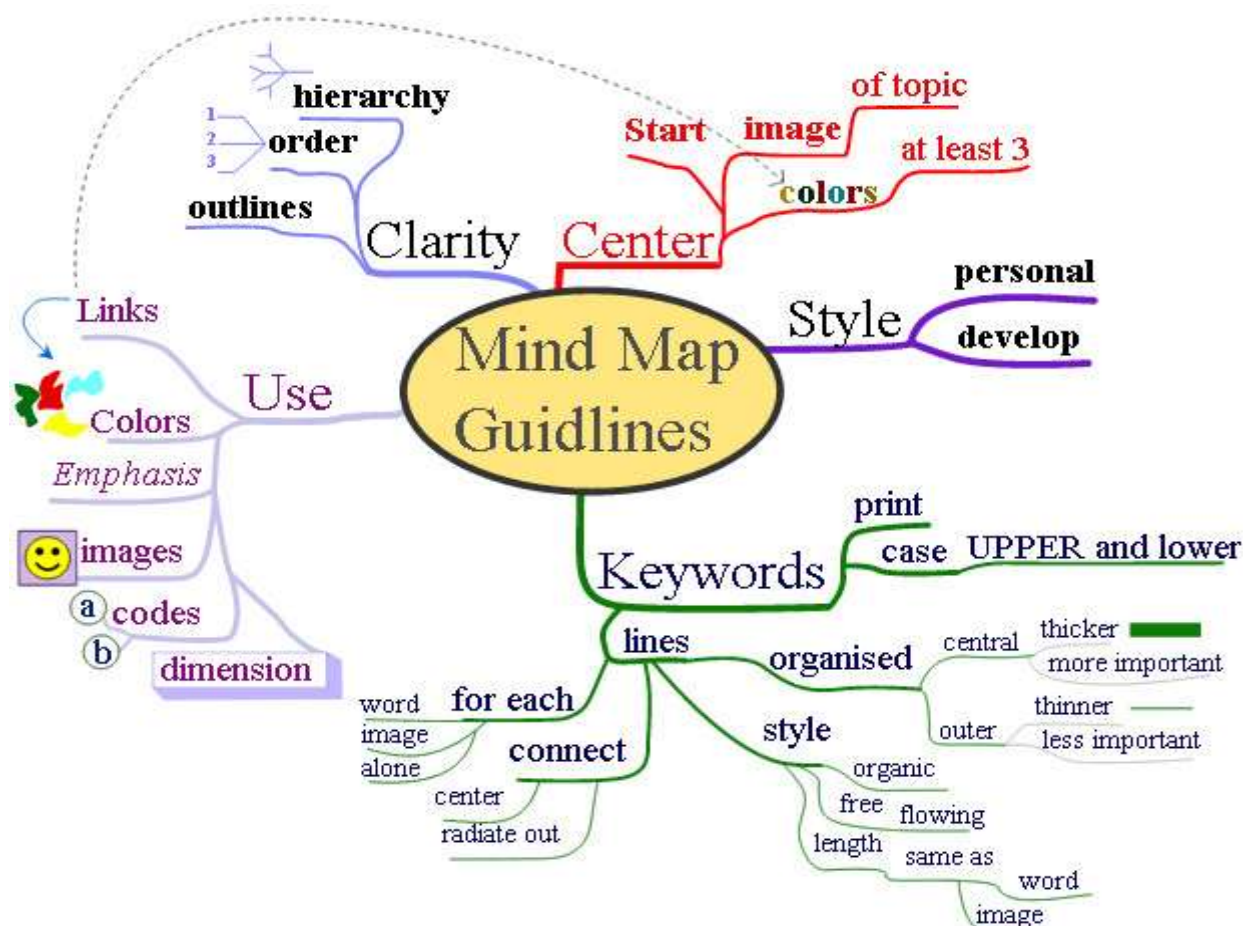
Режани кунлик, ҳафталик, ойлик, йиллик, бутун ҳаётга тузиш... Ишнинг энг муҳимларини белгилаш. Режа қанчалик мувозанатлашганлиги ва ҳаётнинг турли жиҳатларига дахлдорлиги.

Даромадни режалаштириш.

Даромад карта кўринишда акс эттирилганда – бутун кўриниши намоён бўлади. Харажатларнинг муҳимларини ажратиб олиш осон бўлади. Даромадни назорат қилиш осон бўлади.

2.3. Интеллект-картани қўллаган ҳолда ақлий ҳужум уюштириш

“Бир калла яхши, иккитаси ундан яхши”, деган халқ мақоли фақатгина бу бошлар бир-бирига халақит бермасдан, бир-бирига ёрдамлашган тақдирдагина аниқ натижаларга эришиш мумкинлигини ёддан кўтармаслик зарур. Ақлий ҳужумни интеллект-карта кўринишида ўтказишнинг асосий босқичларини белгилаб оламиз.

“Ақлий хужум” интеллект-картаси

1-босқич. Мавзуни танлаш.

Бу босқичда бизнинг ўйлашимиз учун асосий йўналишлар белгилаб берилади. Интеллект-карта атамаси орқали биз асосий ғояни акс эттирувчи марказий образни яратамиз. Мақсад. Чегара. Мезонларни аниқ белгилаб олиш зарур... Зеро ақлий хужум вақтида юзага келадиган ғоялар айнан биз хоҳлаётган вазифани ҳал этишга ишласин.

2-босқич. Индивидуал ақлий хужум.

Анъанавий шаклда ҳамма биргаликда йиғилиб, доскага барча мавжуд ғояларни ёзишади (танқидларсиз). Амалиётда эса одатда тескари натижани кузатамиз – одам кўплиги сабабли кимдир жим туради, кимдирнинг сўзини ҳеч ким эшитмайди, кимдир ўзига эътиборни жалб қилаверади, кимдир фикрларда чалкашликларга йўл қўяди... ва гуруҳ фаоллиги фақат халақит

беради. Яхшиси, ҳамма алоҳида бўлиши лозим. Вазифа устида бош қотириш керак. Барча фикрларни интеллект-карта кўринишида ёзиш зарур.

- Анъанага кўра – дастлаб “ғояларни” қораламага тушириб оламиз.
- Сўнг оқламага кўчирамиз.

3-босқич. Жамоавий интеллект-картани яратиш

Жамоа аъзолари бир ерга жам бўладилар. Улардан ҳар бири 2-босқичда яратилган ўз карталарини олиб келади. Ватман олинади. Ва энди умумий интеллект-карта яратилади.

Бу босқичда энг муҳими:

- Индивидуал картадаги **БАРЧА ҒОЯЛАРНИ** умумий картага ёзиш!!! Барча-барчасини! Ҳеч бир ғоя, ҳатто энг “маъносиз”ни ҳам ташламаслик! Танқидсиз. Ёки булар учун картада “ғалати ғоялар” деган алоҳида шохча яратамиз.

- Умумий картада ранглар, рамзлар, кодларни мослаштириш мумкин бўлади.

Натижада барча иштирокчиларнинг ғояларини умумлаштирилган катта харита юзага келади. Умумлаштириш жараёнида яна қандайдир ғоялар юзага келса, шу вақтнинг ўзида улар киритиб кетилади.

4-босқич. Инкубация (яширин давр)

Энг зўр ғоялар асосан тушда келади. Шунинг учун бу жараён иштирокчиси бир муддат чалғиши керак. Бошқа ишлар билан шуғулланиши, дам олиши... Бу вақтда эса уларнинг онгости секингина ишлашда давом этади.

5-босқич. Иккинчи редакция

5.1. 2- ва 3-босқичларни такрорлаймиз.

5.2. босқичда ақлий ҳужумнинг ҳар бир иштирокчиси манба сифатида ўз харитаси, ўзининг икки рақибининг харитаси, 3 индивидуал ва “инкубация” даврида юзага келган қатор фикрларни умумлаштирувчи умумий харитага эга.

Иштирокчи бунинг асосида муҳокама қилинаётган мавзу юзасидан ғоя ва фикрларини ёзиб, яна бир бор ўзининг харитасини яратади.

5.3 босқичда муҳокама қилинган масала юзасидан тўплашга муваффақ бўлинган бирлаштирувчи маълумотни йиғиб, яна бир бор умумий харита яратилади.

6-босқич. Қарорларнинг таҳлили ва қабул қилиниши

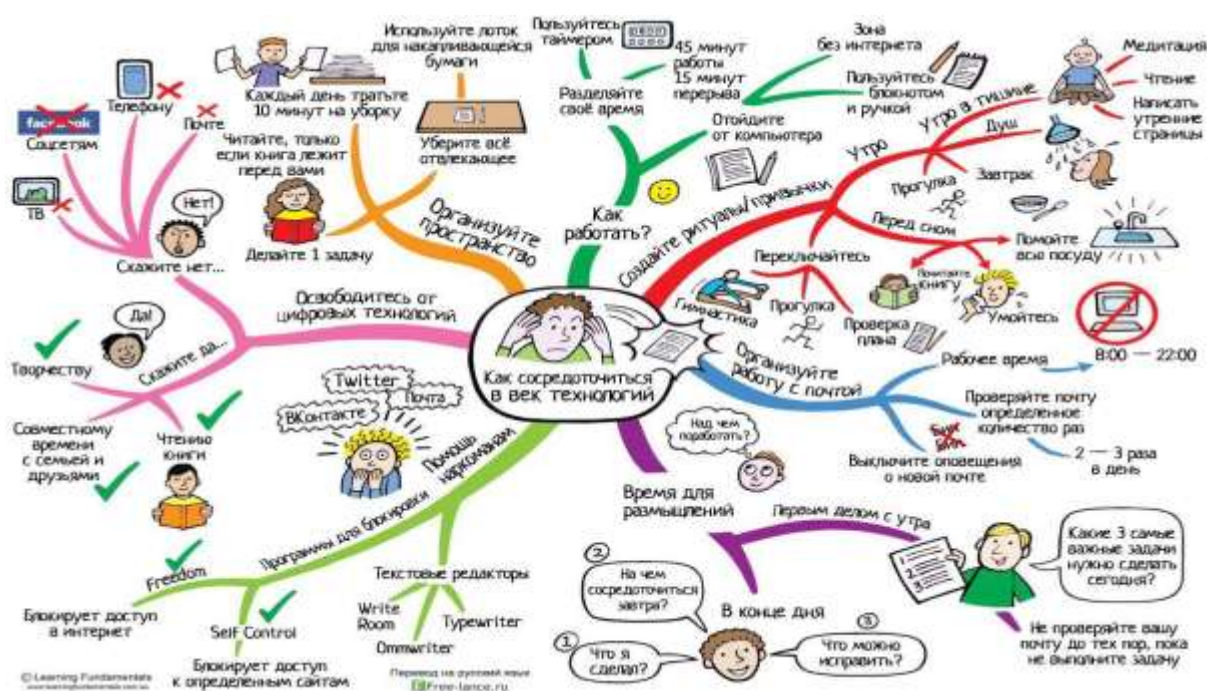
Аёнки, хаританинг ўзи сиз учун ҳеч қандай қарор қабул қилмайди. Харита масала тўғрисидаги бутун маълумотни шундай тўплайдики, уни бир кўз ташлашда илғаш мумкин бўлади ва у билан ишлаш осон кечади. Қарорни эса ақлий ҳужум иштирокчилари қабул қилади.

Лекин амалиётдан маълум бўлишича, агар ақлий ҳужум жараёнида юзага келган ғояларни айнан интеллект-харита кўринишида тўпланса,

- у ҳолда у билан ишлаш қулай бўлади,
- муҳокама жараёнида ҳеч бир ғоя тушиб қолмайди,
- янги ғоялар осон яратилади, яъни хаританинг ўзи янги ғояларни юзага келтиришга ёрдам беради (муҳокама орқали янада мазмунга бой ва самарали бўлади).

Қарорларни қабул қилиш

- барчани “тарафдор” ва “қарши” сифатида кўришга;
- нисбатан чуқур ўйланган қарорлар.

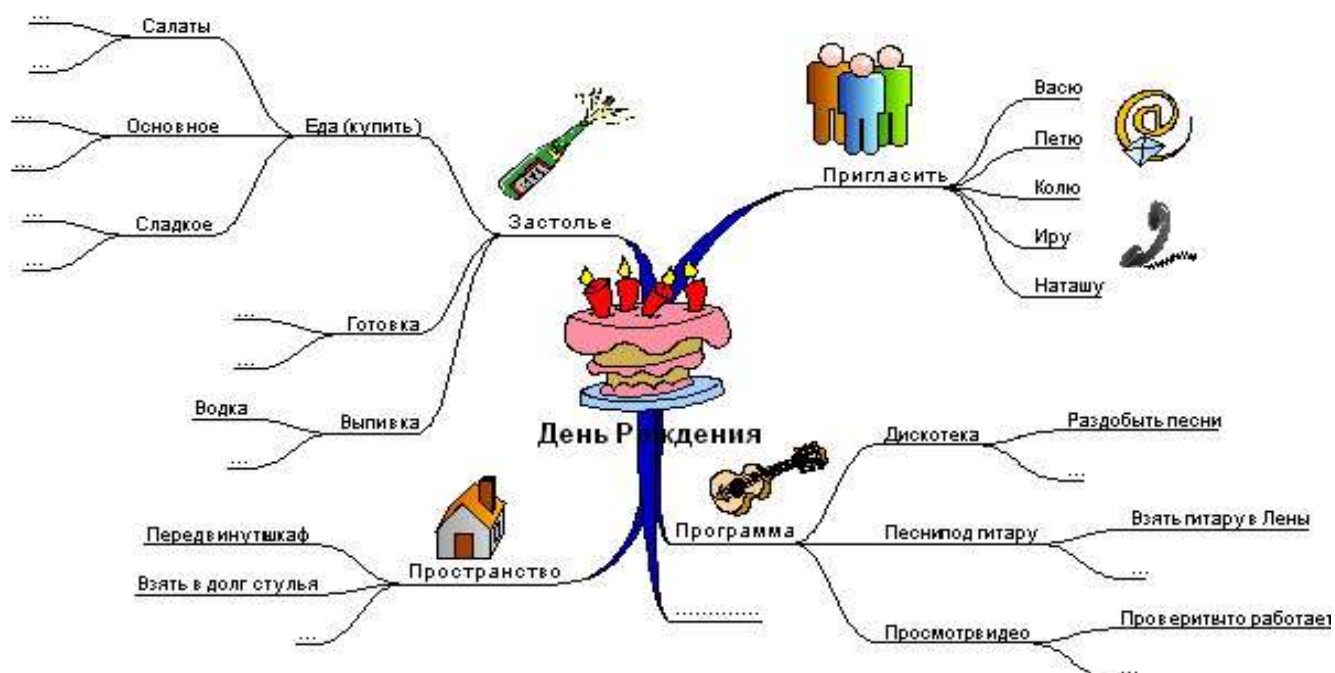
2.4. Интеллект-хариталар ёрдамида қарорларни қабул қилиш

Интеллект-хариталар мунозара ҳолатида асосли қарорларни чиқаришга ёрдам беради: “сотиб олмоқ – сотиб олмаслик”, “бориш – бормаслик”, “ишини ўзгартириш – ўзгартирмаслик” ва ҳоказо.

Интеллект-хариталар бир варақдаги барча маълумотларни бир кўз ташлашда тўплаш имконини беради. У ёки бу қарорнинг яхши ва салбий томонларини назардан қочирмайди.

Ассоциатив тафаккурни фаоллаштириш анъанавий таҳлилдан назардан четда қолган муҳим омилларни эътиборга олиш имконини беради. Харитани яна бир бор кўриб чиқиш лозим. Кўзларни юмиш. Хаёлан бир танловни бир қўлга, бошқа танловни бошқасига қўйиш. Ва ўз танамизга, ўз интуициямизга қарор қабул қилишга имкон бериш (қайси қўл оғирроқ эканлигини ҳис қилиш). Агар қарор ҳали қабул қилинмаган бўлса, барча альтернативалар бир хил бўлса, у ҳолда икки танловдан ҳар бири тенг қийматга эга бўлади ва бирини танга ташлаш йўли билан танлаш мумкин бўлади. Танга ташлаш жараёнида ҳар қандай ҳолатда ҳам барибир ўз ҳис-туйғуларингизга қулоқ солинг. Агар “чикка” ёки “пукка”

тушган ҳолатда ҳам, сизда бўладиган дастлабки реакцияга қараб бирон-бир қарор қабул қилинади.

Назрат саволлари:

1. Интеллект-карта қайси соҳаларда қўлланади?
2. Интеллект-картани ҳосил қилишда қандай деталлардан фойдаланилади?
3. Т.Бьюзен интеллект-картадан фойдаланишнинг қандай усулини таклиф этган?
4. Интеллект-картанинг қандай кўринишлари мавжуд?
5. Интеллект-карта ёрдамида қандай қилиб лойиҳалар режалаштирилади?
6. Интеллект-карталар филологларнинг касбий компетентлигини оширишида қандай рол ўйнайди?

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Urazova M. B., Khodjaev B. Kh. Intellect cards as a development factor of a professional competence of future teachers. - <https://cyberleninka.ru/article/n/intellect-cards-as-a-development-factor-of-a-professional-competence-of-future-teachers>
2. Бьюзен Т., Бьюзен Б. Супермышление. - Минск: Попурри, 2003. - 211с.
3. Архангельский Г. Тайм-драйв: Как успевать жить и работать. - М.: Манн, Иванов и Фербер, 2005.

3-МАВЗУ: НЕЙРОЛИНГВИСТИК ДАСТУРЛАШТИРИШ ТЕХНОЛОГИЯСИ

РЕЖА:

1. Нейролингвистик дастурлаштириш – алоқа ва шахсий фаоллик жараёнини ўрганувчи технология сифатида.
2. Нейролингвистик дастурлаштириш технологиясининг таълим жараёнида қўлланилиши.
3. Нейролингвистик дастурлаштиришнинг айрим усул ва техникалари.

Таянч иборалар: нейролингвистика, нейролингвистик дастурлаштириш, “аъло даражадаги коммуникатив санъат”, тажрибалар “тўплами”, “чегарасиз харита”.

3.1. Нейролингвистик дастурлаштириш – алоқа ва шахсий фаоллик жараёнини ўрганувчи технология сифатида

Нейролингвистик дастурлаштириш (Neuro-Linguistic Programming (NLP) 1970 йилда яратилган бўлиб, фанда алоқа ва шахсий фаоллик усули сифатида намоён бўлган. Тез фурсат ичида бу усул таълим жараёни, бошқарув соҳаси ҳамда мураббийликда кенг қўлланадиган усуллардан бирига айланди. Аслида кичик кичик академик тажриба амалиётнинг инноватсион соҳаларидан бирига айланишига сабаб бўлган.

Нейролингвистик дастурлаштириш (НЛД) асли соҳаси математик ва гешталт терапевти Ричард Бандлер ва филология фанлари доктори,

профессор Жон Гриндер томонидан Санта Круз университетидан кашф этилган.

Ричард Бандлер ва Жон Гриндерларга кўра, инсон бу тизимли таркиб топган, неврологик жараёнлар (“*neuro*”), тил (“*linguistic*”) ҳамда ўрганилган хулқ-атвор (бихевиористик стратегиялар)нинг ўзаро боғланган бутун тизимдир. НЛД га оид кўплаб таърифлар мавжуд. Адабий жиҳатдан НЛД “аъло даражадаги коммуникатив санъат”, Дилтга кўра (1980) “субъектив тажрибанинг структуравий таълими” каби таърифланади.

Шахсдаги ўзгариш ва ривожланишни ўрганувчи усул бўлиб, НЛД паталогик йўналтирилган усул эмас, балки ўсувчи йўналтирилган усул ҳисобланади. Нейролингвистик дастурлаштириш инсонлар ўта яратувчан ва ижодкор, улар учун энг муҳим конструктор ҳолатларда инсонлар дунёда мавжуд ранглар билан эмас, балки ўзлари тушунган ва англаган ҳолда муайян ҳодисани идрок қиладилар ва шундай “кўрадилар”. Корзибский (1941) буни “чегарасиз харита” деб таърифлайди. НЛДда тажрибалар мундарижасига эмас, балки муайян ҳодиса ёки предметни тушуниш структурасига эътибор бериш кераклиги таъкидланади (Bandler and Grinder 1975).

Дилт ва де Лозиэрс (2000) фикрича, НЛД уч қатлам: эпистемология, методология ва технология ёки тажрибалар “тўплами” кабиларнинг ўзаро боғланмасидир. НЛД унинг кашфиётчилари таъкидлаганидек, “кичрайтирилган нусха” методологияси сифатида танилди.

Гарчи, НЛД кўпинча амалиётда ҳосил қилинган шакллар тўплами, буюм ва техникаларга оид технология сифатида танилган бўлса-да, аслида бу инсонлар қандай қилиб маълумотни тушуниши, қандай маъно схемасини ҳосил қилиши, натижани маҳорат билан изоҳлай олиши сифатида тушунилади.

НЛД методологияси ортида эпистемиологик нуқтаи назар, бошқача қилиб айтганда, биз идрок қилган, билган ва ўрганган жараёнлар ҳақидаги

назария ётади. НЛД га оид адабиётларда, у назария сифатида эмас, балки мантиқан бир-бирига узвий боғланган принциплар эканлиги аниқланади.

Инсониятга янги таълим мафкураси, янгича услубдаги фанлараро алоқадорлик ва инсон ривожланишининг инноватсион дастурларини ишлаб чиқиш зарур. Нейролингвистика фани нуқтаи назаридан бир қатор ходисалар ўзининг одатий мураккабликлар, индивидуал камчиликлар, салбий ва ғайритабиий хусусиятлари мақомидан ажралиб муҳим ва типик қонуниятлар кўринишига эга бўлади ва уларнинг келиб чиқиш моҳияти талаба характерининг ўзига хосликларига эмас, бош мия физиологиясининг турли типларига тегишли ҳисобланади.

Айнан шу ҳолат бир қатор нейрофанлар: нейроанотомия, нейроморфология, нейробиология, нейропсихологиянинг ютуқларини ўзида мужассам этувчи нейрофанлар – нейропедагогика ва нейролингвистиканинг пайдо бўлишига тurtки бўлди.

Талаба шахсига нейролингвистик нуқтаи назардан ёндашган ҳолда таълим бериш бошқа педагогик воқеликлардан қатор ўзига хос афзалликларига эга бўлиб, маънавий маданиятни ривожлантириш нафақат талабанинг интеллектуал тараққиёт даражаси, балки, унинг индивидуал имкониятларини тўлиқ рўёбга чиқаришни тақозо этади. Бу эса ўз навбатида болага ривожланиш учун мавжуд салоҳиятдан тўлақонли фойдаланиш имкониятини беради ҳамда унинг ижтимоий-лашуви йўлидаги сунъий тўсиқларни бартараф этади.

Талабанинг бош мияси таркибий тузилишининг ўзига хосликларини тадқиқ этувчи нейрофанлар ўқитувчиларни таълим муаммосига янгича назар ташлашга, одатий тушунчалардан воз кечиш ва тафаккур турларини ўрганиш асосида янги педагогик технологияларни яратишга ўз ижодий ҳиссаларини кўшишга сафарбар этади.

Тафаккур жараёни инсон онгининг юксак босқичи ҳисобланади. Талабанинг тафаккури интеллектуал фаолиятнинг энг мураккаб ва юксак шакли сифатида психология ва нейрофизиологиянинг тадқиқот предмети

бўлиб хизмат қилади. Нейропсихолог ёки биолог нуқтаи назарида тафаккур – бу нейронлар гуруҳининг фаоллашувидир. Сўнгги пайтларда жаҳон миқёсида таълим ва тарбия жараёнлари масалаларини талабанинг бош мияси тузилишининг ўзига хосликлари билан боғловчи илмий йўналишлар: нейропсихология, нейролингвистика ёки нейропсихоллингвистика, психоллингвистика каби йўналишлар жадал суръатлар билан ривожланмоқда.

Америкалик нейропсихологлар XX асрнинг 90-йилларини «мия ўн йиллиги» деб атадилар ва шу йўсинда педагогларнинг мазкур мавзуга нисбатан эътиборини алоҳида таъкидлаб ўтдилар. Америкалик нейропсихологлар томонидан берилган кўрсатмаларда таъкидланишича, ўқитувчи таълим олувчи-ларни турли шакл ва мазмунга эга бўлган ўқув-билиш фаолиятига жалб этиш, турли таълим методлари ва усулларини қўллашнинг кенг имкониятларидан фойдаланиши зарур. Айни пайтда улар бош мияни бир пайтнинг ўзида бир қанча вазифаларни ўтаётган “параллел процессор” деб аташади – мияга нисбатан ҳаддан зиёд кўп юклама ҳам, бунинг акси ҳисобланувчи етарли бўлмаган юклама ҳам бош мия ривожланишига салбий таъсир ўтказиши мумкин. Педагогикада нейрофанлар маълумотларидан фойдаланиш зарурияти тўғрисидаги фикрлар олимлар томонидан анчадан буён илгари сурилмоқда, аммо педагогик амалиётда нейропсихология ва нейробиология фанларининг ютуқларидан кенг маънода фойдаланиш имконияти XX асрнинг охирларида пайдо бўлди.

Бош мия тузилиши ва тафаккур жараёнларининг ўзига хосликлари орасидаги алоқа жаҳон бўйлаб қарийб йигирмадан ортиқ мамлакатлар тадқиқотчи олимларининг илмий изланиши ўлароқ ўз исботини топган. Ўтган асрнинг 80-йилларида Ю.Лотман нейрофанлар муваффақиятлари асосида семиотик ва маданиятшуносликка доир тадқиқотларни амалга оширган. У бири ҳаддан ташқари моҳиятдан йироқлашган, бошқаси ташқи реал воқелик билан бирлашган тарзда мазмун-моҳиятни очишга хизмат қилувчи рақобатбардош онг турларининг навбати билан фаоллашуви ҳақидаги ғояни илгари суради.

Ушбу йўналишнинг пойдевори сифатида психологлардан Л.С.Выготский ва А.Леонтьевларнинг ёш давлари ва педагогик психология юзасидан илмий изланишлари ва нейро-психологиянинг асосчиси ҳисобланган А.Р.Луриянинг тадқиқотлари хизмат қилади. Уларнинг илмий тадқиқот фаолиятлари маҳсули болалар нейропсихологияси вужудга келишига асос бўлиб, унда нормал ва аномал ривожланишнинг умумий назарий асослари (В.В.Лебединский), онтогенезда бош мия психик функциялари механизмларини шаклланиши (А.В.Семенович, Ю.М. Микадзе) ўз ифодасини топган.

Педагогик жараёнларни инсон бош миёсида содир бўладиган неврологик ўзгаришлар нуқтаи назаридан ўрганиш, яъни неврологиянинг педагогика билан синергизми нейропедагогиканинг алоҳида фан сифатида юзага келишига ва шаклланишига олиб келди. Иқтисодий ҳамкорлик ва тараққиёт ташкилоти (OECD)нинг Таълимда тадқиқотлар ва инновациялар маркази (Centre for Educational Research and Innovation (CERI)) томонидан ташкил қилинган “Мия ва таълим” деб номланган халқаро илмий лойиҳа устида ўттизта давлат институтларининг нейробиолог, педагог, психолог, социолог ва тиббиёт ходимлари илмий изланишлар олиб бордилар (Brain and Learning).

Россияда Замонавий гуманитар академия қошида Когнитив неврология институти ташкил этилди. У ёндош профиллар мутахассислари учун дастлабки нейропедагогика юзасидан ишчи майдон вазифасини ўтади. Когнитив неврология институти Москва давлат университети олимлари, Россия фанлар академияси Инсон бош миёси институти, психология институти, нейрокибернетика илмий тадқиқот институти, Ростов давлат университетини бирлаштиради. Мазкур йўналиш қуйидаги педагогик вазифалар билан бевосита боғлиқ: таълим жараёнида ўзлаштириш борасидаги муаммоларни ҳал этишда нейропсихологик билимларни қўллаш (Т.В.Ахутина), индивидуал тафовутлар нейропсихологиясини ривожлантириш (В.А.Москвин, Е.Д.Хомская, И.В.Ефимова).

Т.А.Доброхотова бола бош мия ярим шарлари ассиметрияси функционал жараёнлари ва фикрлаш фаолияти ўзаро таъсирини изоҳлашга қаратилган бир қатор тадқиқотларни ўтказишди.

3.2. Нейролингвистик дастурлаштириш технологиясининг таълим жараёнида қўлланилиши

Ҳар қандай шахсда маънавиятнинг шаклланиши моддий ва маънавий эҳтиёжлари билан боғлиқ ҳолда амалга ошади. Ўз навбатида шахснинг маънавий эҳтиёжлари унинг миллий, диний, ғоявий-мафкуравий жиҳатдан тарбияланганлиги билан узвий боғлиқ. Шу билан биргаликда моддий эҳтиёж эса кишиларнинг турмуш тарзи учун зарур бўлган моддий неъматлар билан боғлиқ. Шу маънода инсон маънавий маданиятининг шаклланиш жараёни моддий ва маънавий эҳтиёжларнинг уйғунлашиб боришида яққол намоён бўлади. Маънавиятнинг шаклланиш жараёни инсоният бутун тарихи давомида қўлга киритган фан, маданият, таълим, ахлоқий, эстетик, сиёсий, ҳуқуқий муносабатлар ва бойликларга асосланади.

Инсоният XX асрнинг сўнгги ўн йиллигига келиб дунё ягона жамият сифатида тўла барқарор ривожланиши мумкинлигини англаб этди. “Бизнинг кунларимизга қадар, инсоният жамияти яхлит бир ягона жамият сифатида мавжуд эмас эди”, - деб ёзган эди социолог Энтони Гидденс. Икки аср яъни XX ва XXI аср чегарасида жаҳонда юз берган бир қатор ижтимоий-мафкуравий ҳолатлар, глобаллашув ва интеграция жараёнлари дунёни бир томондан кўп қутбга ажратган бўлса, иккинчи томондан эса, бир-бирига узвий боғлаб қўйди. Глобаллашув билан боғлиқ жараёнлар дунё тараққиёти ва мамлакатлар иқтисодиёти, сиёсати ва маънавий ҳаётига ўтказаетган таъсири барқарорлик ва хавфсизлик масалаларини долзарблаштирмоқда.

Глобаллашув жараёни ҳозирги замон ижтимоий тараққиётини ижтимоий-иқтисодий, сиёсий, маънавий ва маданий қамраб олган шароитда шахс маънавий маданияти ривожига эҳтиёжнинг ошиб бориши тамойилларини таҳлил қилиш мақсадга мувофиқдир.

Ҳақиқатан ҳам, бу жараён энг кенг қамровли ва мураккаб ижтимоий ҳодиса ҳисобланиб, унинг ривожланиши ва ҳаётга татбиқ қилинишининг асосий омиллари: турли халқ ва миллатлар ўртасидаги байналмилалчилик хусусиятларини шакллантиришни; шахс маънавий маданиятини тинимсиз бойитиш ва янги сифат даражасига кўтаришни; шахснинг манфаати ва эҳтиёжларини ҳисобга олишни; миллий ва диний қадриятларнинг халқ маънавияти ривожланишига кучли таъсирини инобатга олиш зарур. Демак, шахснинг бу жараёндаги иштирокининг фаоллиги унинг мавжуд манфаат ва эҳтиёжларни англаганлик даражаси, маънавий маданиятни ривожлантиришга эҳтиёжининг ошиб бориши билан боғлиқ бўлади.

Маълумки, филологик таълимнинг асосини рамз, тимсол, символ, сўз, тасвир кўринишида ифодаланиб, шахснинг интеллекти, дунёқараши ва тафаккурининг ривожланишига хизмат қилади. Албатта, мазкур жараёнда шахснинг нарса-ҳодисага, воқеликка шахсий муносабати муҳим роль ўйнайди. М.Қуронов таъкидлаганидек, “Ўзаро суҳбат ёки тарбия, тарғибот мақсадларида билиб ёки билмасдан киши ўз фикри орқали ўз муносабатларини ҳам тарқатади. Натижада бир кишининг муносабати юзлаб кишиларнинг у ёки бу нарса, ҳодисага муносабатига айланиши мумкин. Чунки киши кўпинча ёнидаги суҳбатдошини нимагадир ишонтиришга, унинг хулқ-атворини ўзгартиришга, ўз фикрини унинг фикрига айлантиришга, ўз истакларини кўпнинг истакларига, ўз эътиқодини кўпнинг эътиқодига айлантиришга ҳаракат қилади”. Бир сўз билан суҳбатдошини ўз мақсадлари сари етаклашга, ўзининг нуқтаи назарига ишонтириш ва инонтиришга ҳаракат қилади. Замонавий фан нуқтаи назаридан айтганда, нейролингвистик дастурлаш технологияларидан фойдаланади.

Филологик таълимда айнан нейролингвистик дастурлаш технологиясини татбиқ этишга бугун алоҳида эҳтиёж туғилмоқда. Нейролингвистик дастурлаш талабанинг субъектив тажрибасини, унинг фикрлаш, хулқ ва коммуникатив жараёнларини ифодалаш усули сифатида атроф-оламни ўзи ва бошқалар томонидан тўғри идрок қилишни, самарали

мулоқотни ташкил этишга ёрдам беради. Нейролингвистик дастурлаш талабанинг хулқ-атвор стратегиясини таҳлил этиш асосида уни муваффақият билан қўллаш имконини беради.

Нейролингвистик дастурлаш – таълимнинг гуманитар технологияси ҳисобланиб, унинг асосий вазифаси талабаларда маънавий маданиятни ривожлантиришга доир кафолатланган натижаларга эришиш учун унда самарали мулоқот техникасини шакллантириш, ўзи ва ён-атрофдаги кишиларнинг хулқ-атворини онгли равишда ўзгартиришга йўналтирилган фаолиятга тайёрлашдан иборатдир.

“Нейролингвистик дастурлаштириш” технологиясининг моҳияти М.Қуронови “Биз англаётган ҳақиқат” китобида қуйидаги тарзда ўзининг қисқа ва аниқ ифодасини топган: “Инонтириш бу – бир кишига бирор ғояни бошқа киши (ёки восита) томонидан ҳаяжонли лаҳзалар ҳосил қилиб ёки ҳамма тан оладиган манбаларга боғлаб сингдириш усули. Инонтириш ишонтиришнинг олий кўриниши. Ўзини ўзи инонтиришда ҳам шу жараён кечади. Бироқ бунда фикр, ғояни киритишда ташқи омил эмас, балки шахснинг ўз ҳис-туйғулари иштирок этади”.

Нейролингвистик дастурлаштиришнинг учта асосий элементи мавжуд: “нейро” – нерв тизимининг мия ва тана ўртасидаги алоқадорлигини; “лингвистика” – сўзлар ва тил воситаси ўзаро таъсир кўрсатишни; “дастурлаштириш” – фикр ва ҳаракатларни кетма-кетликда такрорланиб туришини тизимга солишни англатади. Демак, инсонни тил ва сўзлар воситасида фикри ва хатти-ҳаракатини бошқариш нейролингвистик дастурлаштиришнинг асосий моҳиятини ташкил этади.

3.2. Нейролингвистик дастурлаштиришнинг айрим усул ва техникалари

Филологик таълимда нейролингвистик дастурлаштиришнинг хилма-хил усул ва техникаларидан фойдаланиш мумкин. Қуйида ана шундай нейролингвистик дастурлаштириш техникаларидан айримларига тўхталиб ўтамыз:

1. Мослашиш ва бошқариш. Мазкур техника лингвистик дастурлаштиришнинг асосини ташкил этиб, талабанинг маънавий хулқ-атворига муваффақиятли таъсир этиш учун унинг ҳаракатлари (ҳолати, кайфияти, кўз қараши, гавдани тутиши, қўл ва оёқларининг ҳолати)га мослашиш муҳим аҳамиятга эга.

Талабага аниқ йўналтирилган таъсир кўрсатишда нафас олиш ритмига мослашиш яхши самара беради. Бунинг учун талабанинг нафас олишини кузатиш, нафас олган вақтида жим туриш, аксинча у нафас чиқараётганда унги мурожаат қилиш лозим. Натижада талабанинг онг ости ҳолатида унга айтилаётган гаплар худди ўзи томонидан айтилаётганидек, таассурот қолдиради. Айтайлик, талабанинг унга берилган танбеҳдан жаҳли чиқяпти. Мазкур ҳолатда ўқитувчи ҳам худди жаҳл қилгандек физиологик ҳолатга кириши, яъни талабанинг вазиятига мослашиши талаб этилади. Ана шу суръатда суҳбатни давом эттириш, аста-секинлик билан ўқитувчи ўз психик ҳолатини мўътадиллаштириш зарур. Талаба ўз навбатида ўқитувчининг тинч ҳолатига мослашади ва босиқлик билан вазиятга ёндашади.

2. Стереотипларни бартараф этиш. Маълумки, ҳамма инсонлар сингари талабаларнинг мияси ҳам доимий ва ўзгармас информатсиялар билан ишлашга мўлжалланган. Ўзи истаган хатти-ҳаракатни амалга оширишга тўсқинлик қилиниши эса, уларда транс ҳолатни юзага келтириб, уларнинг хулқ-атворига самарали таъсир этиш имконини беради. Мазкур ҳолатда айниқса, дахлдорлик, ҳамкечинмалилик, кескинлик ва бартараф этишга йўналтирилган педагогик вазиятлардан фойдаланиш мақсадга мувофиқ. Дахлдорлик вазиятида талабаларни замонамизнинг долзарб муаммолари билан бевосита алоқадорлигини англаш, дунёда юз бераётган воқеа-ҳодисаларнинг ҳаммаси учун масъулиятни ҳис қилиш зарурати туйғуси таркиб топтирилиб, ён атрофдаги кишилар кайфияти ва манфаатларини сезиш ва улар билан ҳисоблашиш малакасини ишлаш билан бир қаторда бу вазиятда талабаларда эзгу мақсадга эришиш воситалари ҳақида тасаввур ҳосил қилинади. Ҳамкечинмалик вазиятида ўқитувчи талабаларни қандайдир

маънавий тубанлик билан боғлиқ воқелик билан тўқнаштиради. Мазкур ҳолат эмоционал (талаба у кишига қанчалик қийин эканини тасаввур қилади), мантикий (вазиятларни ҳал қилишнинг энг яхши йўллари излаш), шунингдек фаолиятли (ўз муносабатини белгилаш ва шу вазиятда ўз хулқ-атвор йўналишини белгилаш) даражаларида рўй беради. Кескинлик вазияти қандайдир узок муддат давомида шахснинг жиддий маънавий-ахлоқий ҳис-туйғуларини фаол тарзда тутиб туришга қаратилган бўлиб, мазкур ҳолати талабаларни ахлоқий барқарорликни намоён этишга мажбур қилади. Фаолият қанча узок муддатли ва кескин бўлса, талабадан талаб қилинадиган ахлоқий кўринишлар барқарорлиги шунча юқори бўлади. Кейинроқ маънавий-ахлоқий стереотипларни баргараф этиш вазиятидаги кўринишларга зарурат юзага келади. Талабалар ўқитувчининг жаҳл қилишини, анъанавий айтиладиган фикрларни билдириши, жиддий маъруза қилишини кутишади, бироқ талабалардаги стереотипларни баргараф этиш учун мазкур ҳолатда улар кутмаган тарзда сермулозаматда бўлиш, ностандарт вазиятларни ўртага ташлаш, маъруза ўқиш жараёнида кулги-мутойибадан фойдаланиш талаб этилади.

3. Бузғунчи миш-мишларга қарши кураш. Мазкур техника профилактик тадбирлар сирасига кириб, талабаларни миллий маънавий меросимиз, миллий қадриятларимиз, тарихий шахсларга нисбатан ахборот хуружларидан муҳофаза қилиш имконини беради. Бунинг учун талабалар онги ва қалбига кириб, уларнинг ислохотларга ишончини сўндириш мақсадида тўқилган миш-мишлар ўқитувчи томонидан илмий асосда ўрганилиб, тизимлаштирилиб, зарарсизлантирилиши керак. М.Қуроноунинг фикрича, миш-мишларга қарши тарғиботда ўқитувчи-мураббий қаршисида икки йўл пайдо бўлади: 1) индамай қўя қолиш (бу эса тарқалган миш-мишга нисбатан ҳаракатсизликни ёки уни рағбатлантиришни англатади); 2) фош қилиш (лекин бу ҳам фош қилинаётган вайронкор миш-мишларнинг янада тарқалишига сабаб бўлиши мумкин-да!). Олим ўз фикрини давом эттириб, тарғибот-ташвиқот тарихида бунинг ечими сифатида миш-мишни тўғридан-

тўғри фoш қилиш эмас, уни фактлар ёрдамида титиб ташлаш керак, деб изоҳлайди. Демак, талабалар ўртасида маънавий таҳдид кўринишидаги миш-мишлар пайдо бўлса, ўқитувчи унинг бузғунчи таъсирини йўқотувчи тренинг машғулотлари, видеоролик ва кўргазмали воситалардан самарали фойдаланиш лозим.

4. Лоқайдлик – иродасизликнинг олдини олиш. Мазкур техника талабалар онгида янги ғоя ва истакларни, бунёдкорлик туйғусини қарор топтиришга йўналтирилган бўлиб, иккиланиш ва ирода энергиясининг сустлигини бартараф этишга хизмат қилади. Бунинг учун ўқитувчи энг аввало, талабаларда ўз куч ва имкониятларига ишончни қарор топтириши лозим. Ишонч эса ўз-ўзидан ҳосил бўлмайди. Бунинг учун талабаларга айтилаётган фикрлар амалиёт билан боғлаб қайта-қайта эшиттирилиши, кўргазмали, образли тарзда тақдим этилиши, синовдан ўтган мисоллар асосида сингдирилиши мақсадга мувофиқ. Ишонч эса, ўз навбатида истак ва ниятни пайдо қилади ва ҳаракат манбаи – иродага энергия беради.

Талабалар орасида иродали, фаол, ўртамиёна, лоқайд, бефарқ – турфа хил таълим олувчилар уйрайди. Аммо уларнинг барчасини бирдек ҳаракатга келтириш учун ҳамма тез ва осон тушунадиган мақсад ва ғояни таклиф қилиш, унинг аҳамияти катта эканлигига ишонтириш лозим.

5. “Билимларни ўзлаштиришда танлов эркинлиги” машқи. Мазкур техника асосида талабалар нималарни ўрганишни истагида эканлиги, уларни бунга ундаётган сабаблар, ўқиб-ўрганишни хоҳлаган ва хоҳламаган вазиятларининг оқибатларини англаш имкониятига эга бўладилар. Машқ талабаларга ўқиб-ўрганишга онгли ва масъулиятли муносабатда бўлишга доир ички қарама-қаршилиқлардан унумли фойдаланишга ёрдам беради. Бунинг учун ўқитувчи талабаларга билимларни ўзлаштиришда танлов эркинлиги рўйхатини тузишни таклиф этади. Рўйхатни тузишдан аввал талабалардан қуйидаги саволларга жавоб бериш талаб этилади: 1) менинг ўқиб-ўрганишим ёшимга мос келадими?; 2) ўзлаштираётган билимларим

ҳажми ва сифати ҳаётий мақсадларимга мос келадими?; 3) мавжуд билимларим кундалик ҳаётий вазиятларга жавоб берадими?

Машқни бажариш жараёнида ўқитувчи талабалардан қандай ахборотларни ўқиб-ўрганишга ҳаққи йўқ эканлигини ҳам ёзишни сўрайди ҳамда саволларга жавоб бериш жараёнида ўз фикрларига асос келтиришлари лозимлигини таъкидлаб ўтади. Рўйхатни тузиш жараёнида ҳаётий қийинчиликларни енгиб ўтишга ёрдам берадиган компетенциялар рўйхатини тузиш, юзага келиши мумкин бўлган муаммолар ва уларни ҳал қилиш йўллари баён этиш сўралади.

6. “Ҳаётий тажрибани ўзлаштириш” машқи. Мазкур техника талабаларга бошқа кишиларнинг ҳаётий тажрибаларини ўрганиш ва ўз ҳаётий мақсадларини аниқлаштириш имконияти беради. Ўқитувчи дастдаб талабалардан дафтарларига ўзларига таниш кишиларнинг ҳаётий тажрибалари мажмуини тузишни сўрайди. Сўнгра улар вақти-вақти билан ўзаро дафтарларини алмаштириб туришлари, ҳар сафар биттадан ўзларининг ҳаётий тажрибаларини мисоллар асосида ёзишлари лозимлигини тушунтиради.

Назорат саволлари:

1. Нейролингвистик дастурлаш технологиясининг мазмуни?
2. Нейролингвистик дастурлаштиришга оид қандай техника ва усуллар мавжуд?
3. Технологиянинг амалга оширилиши неча босқичдан иборат?

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Hear M. Neuro-linguistic programming // In M. Hear Hypnosis: Current Clinical, Experimental and Forensic Practices. London: Croom Helm, 1988. pp 268-280.
2. Roderique-Davies Gareth. Neuro-linguistic programming: Cargo Cult Psychology. Journal of Applied Research in Higher Education Volume 1, Number 2. 2009. pp. 57–63.

III. АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАТЕРИАЛЛАРИ

**1-амалий машғулот:
“Синектика”: алтернатив
фикрлаш асосида муаммони
гуруҳларда ҳал этиш модели**

РЕЖА:

1. Синектика – ижодий фикрлаш модели
2. Метафора – синектиканинг асосий воситаси сифатида
3. Таълимда синектив моделни қўллашнинг афзалликлари

Таянч иборалар: синектика, ижод, ижодий фикрлаш, аналог, метафора, синектив модел, кичик гуруҳларда ишлаш

Ишдан мақсад: Синектика ижодкорона фикрлаш модели. Синектика моделини дарс жараёнида қўллаш. Ушбу моделдан фойдаланиш орқали талабаларда ижодий фикрлашни юксалтириш.

Масаланинг қўйилиши: Тингловчи амалий машғулотда келтирилган вазифаларни бажариши, таҳлил қилиши ва натижа олиши лозим.

Вазифа. Муайян объект ва унинг аналоги деб олинган тушунча синектик модел ёрдамида таҳлил қилинади.

Синектика – ижодкорона ўйлаш модели бўлиб, кўринишидан турлича бўлган ҳодиса ва предметларни ўзаро боғлиқликда ўрганиш ҳисобланади. Унинг асосий воситаси аналог ёки метафора бўлиб, бу модел кичик гуруҳларда бирор муаммога ечим топишда креатив жавоблар топишнинг такомиллаштирилишига имкон беради. Бунда янги маълумотга эга бўлинади,

янги ечим топиш учун мотивatsiя хосил қилинади, муаммонинг турли сабаблари кашф қилинади. Бу усул унинг фойдаланувчиларига мияда мавжуд турли “қолиплар”дан чиқишга ва мавхум тушунчаларни ҳам англашга ёрдам беради. Синектика моделидан анъанавий моделлардан зериккан барча ёшдаги ҳамда барча соҳа вакиллари томонидан фойдаланиши мумкин.

Синектика талабаларнинг ижодкорлиги фаоллаштирувчи инструктор модел, у талабаларга эски фикрларни янгича йўл билан бир неча ходисалар билан боғлашга тўртки беради. Гарчи баъзи талабалар бошқаларига нисбатан ижодкорроқ бўлсалар ҳам, синектика модели ҳар бир талабада “creative thinker” - “ижодкор ўйловчи, ижодий фикрловчи”ни уйғота олади. Бу моделда велосипедни қайта ихтиро қилиш ҳақида эмас, биз билган нарсаларни метафорик усул билан изохлайди. Бу модел, одатда, “It’s one big brainstorming party!” (мияда катта заковат хужуми кечаси) изохи орқали ифодаланади ва бу кичик гуруҳларда ёки яққа ҳолда талабаларнинг ижодкорона ва қувноқлик билан янги билимлар олишига ёрдам беради.

Моделнинг афзалликлари:

- чуқур ўйлаш;
- эски нарсалардан янги перспектива ҳосил қила олиш;
- диологлар.

Моделни амалга ошириш шакли:

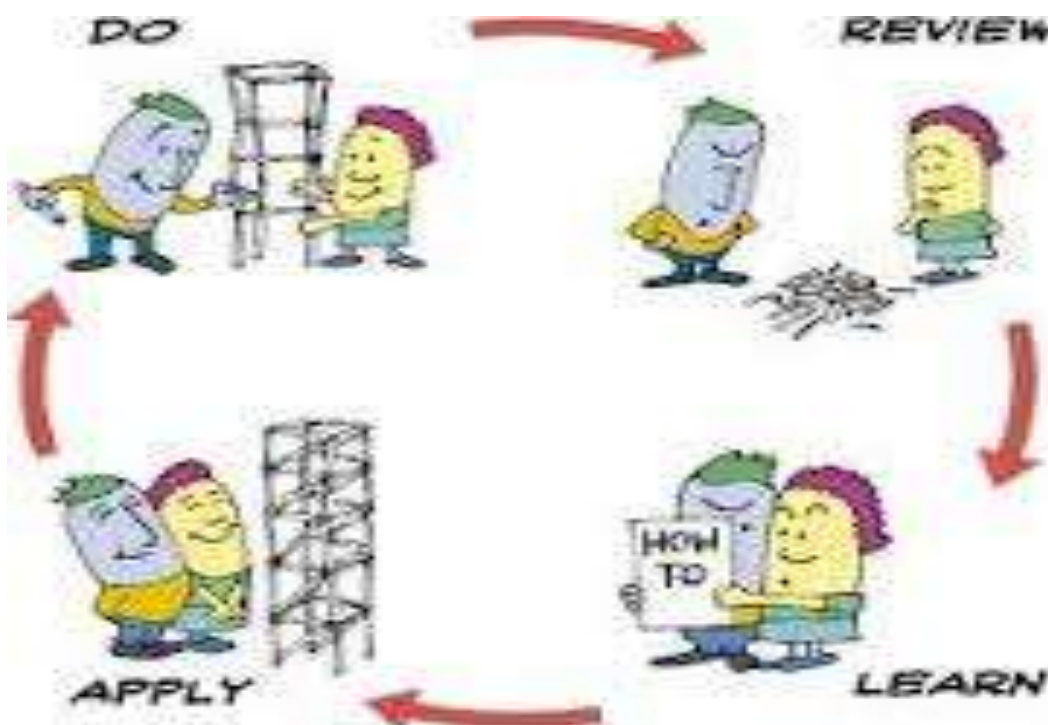
1. Бевосита аналог (Direct Analogy) – ўқитувчи муайян тушунчани бошқа тушунчага билан тенглаштиради (“Learning is a circus.” – Ўрганиш бу сиркдир) ва талабалардан бу икки тушунчанинг характерли хусусиятини ёритиш сўралади ва бу икки тушунчанинг ўхшаш жиҳатлари аниқланади.

2. Шахсий аналоглар (Personal Analogy) – бунда баъзи талабаларнинг тортишуви кузатилади. Уларда объект ва унинг аналогига оид фикрлар уйғонган фикр айтилади. (“Learning – I feel shunned and very unappreciated at times.” Circus– “I feel excited because I’m the life of the party!” – Ўрганиш – ўзимни олиб қочгандек ҳис қиламан ва ҳозирда қадрсиз; Сирк – ўзимни

роҳатда сезаман, чунки шу кечанинг ҳаётиман). Бу жараёнда синфда юзага келувчи бахслар ҳам фойдалидир.

3. Аналог қарама-қаршилик (**Analog Contrast**) – талабалар муайян объект ва унинг аналогини ўзаро қиёслайдилар ва зидлайдилар. Қиёслаш жараёнида талабалар турли ижодкорона ва бир-бирдан фарқланадиган фикрларини баён этадилар. (“Learning is not like a circus because it’s not always entertaining and exciting!” – Ўрганиш сиркка ўхшамайди, чунки у ҳар доим ҳам ажойиб эмас).

4. Янги аналог (**New Analogy**) – талабалар ўзларининг янги аналоглари яқка ёки гуруҳли тарзда яратишга ҳаракат қиладилар. Бу моделнинг сўнги босқичи бўлиб, талабалар ўзлари яратган моделларини тақдим этадилар. Бу уларда янги аналогнинг юзага келишига сабаб бўлади. (“Learning is like a box of chocolates.” – Ўрганиш бир қути шоколадга ўхшайди).

Мазкур материаллар ўрганилади ва гуруҳ ва жамоада муҳокама қилинади.

Назорат саволлари:

1. Синектика моделининг моҳияти нимадан иборат?
2. Филологик таълимда синектика моделни қўллашнинг афзалликлари?
3. Синектика моделининг амалга оширилиш механизми?
4. Синектика моделини қўллаш орқали қандай натижага эришилади?

Фойдаланган адабиётлар:

1. Reshetnikova A. B. "Creativity Enhancing Methods in the Educational Process". American Journal of Educational Research 1.11 (2013).
2. Manchulenko L.V. Formation of future teacher's creative style in active work, Ruta Publishers, Chernovzi: 2007.
3. Csikszentmihalyi M. A systems perspective on creativity. In: Creative Management [edited by J. Henry], Sage Publications, UK: 2001.

**2-амалий машғулот:
Информацион материаллар
устида ишлашга доир хорижий
тажрибалар**

РЕЖА:

1. Информацион материаллар муаммоли таълимнинг асоси.
2. Информацион материаллардан маъруза машғулотларида фойдаланишга доир хорижий тажрибалар.
3. Информацион материаллардан амалий машғулотларида фойдаланишга доир хорижий тажрибалар.

Таянч иборалар: информatsия, муаммо, муаммоли таълим, “scanning”, “skimming”, “parts of the text”

Ишдан мақсад: информatsion материаллардан маъруза ва амалий машғулотларда фойдаланишга доир хорижий тажрибаларни ўзлаштириш.

Масаланинг қўйилиши: Тингловчи амалий машғулотда келтирилган вазифаларни бажариши, таҳлил қилиши ва натижа олиши лозим.

Вазифа. Информatsion материалнинг у ёки бу кўрининшидаги шаклининг умумий ва хусусий мазмунини аниқлаш, хабар матнидаги таянч тушунчаларни ва таянч фикрларни излаб топиш ва ядро фикр атрофида бирлаштириш.

Информatsion материалларнинг чоп этилган турлари:

Categories	How do I Find...
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Acronyms ▪ Biographies 	<p style="text-align: center;">If a journal is scholarly and/or peer reviewed</p> <p style="text-align: center;">How to cite in my paper or how to format it according to a certain style like APA or MLA</p>
<p>Careers/Employment</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Colleges/Universities 	<p style="text-align: center;">An overview and background information on a topic and a good lead to other sources</p>

<ul style="list-style-type: none"> ▪ Country Profiles ▪ Dictionaries ▪ Directories ▪ Encyclopedias ▪ Entrance Exams/Tests ▪ Events/Timelines ▪ Grants/Scholarships ▪ Indexes for Books/Journals ▪ Quotations/Aphorisms/Lyrics ▪ Reviews ▪ Style/Writers' Manuals ▪ Thesauri 	<ul style="list-style-type: none"> A quick overview of a country and its development What happened on a particular date Critics thoughts about a particular book, movie or play The spelling of word or how to say something in another language Words that have similar meanings Information about how to create a résumé and finding job opportunities Grants or scholarships Which colleges/universities offer a particular program and the entrance requirements Information about entrance exams and registration The address for a particular person, business or organization Information about a certain person's life and accomplishments An abbreviation of a journal name or what NATO stands for Who said a particular phrase or expression If a certain book is available (somewhere in the world) and in print
---	--

Methods (*what was done and how*)

- Describe how the problem was studied
- Include detailed information
- Do not describe previously published procedures, rather refer to them and cite them fully
- Identify the equipment and materials used

Publishing Connect

Elsevier Publishing Campus

□ Basic Concepts

- ▶ A document can be described by a set of representative keywords called index terms.
- ▶ Different index terms have varying relevance when used to describe document contents.
- ▶ This effect is captured through the assignment of numerical weights to each index term of a document. (e.g.: frequency, tf-idf)

□ DBMS Analogy

- ▶ Index Terms → Attributes
- ▶ Weights → Attribute Values

Characteristic of effective IEC materials

- **Create a distinct look and personality** — Effective IEC materials are vivid, having an appealing personality.
- Messages and design all must speak with the same voice — in design, color, text and narrative.
- **Stress the most compelling benefit.** address real needs and problems facing the target audience.
- **Generate trust. Credible and** believable images, and a solid information foundation.
- **Appeal to both the heart and the head.** A decision on the part of the target audience to try something new is not made entirely in the mind — trials are often decided in part by an emotional response.
- Thus, effective IEC materials and messages should be designed to appeal to both the heart or emotions, and the head or reason.

1. Printed health learning materials

- ✓ It is the production of multiple copies of an original image usually using ink pressed on to paper.
- ✓ It involves the exchange of facts, ideas, and opinions through a written instrument /materials.
- ✓ It can be used as a medium in its own right or as support for other kinds of media.

By :ATG(BSc,MPH)

41

Мазкур материаллар ўрганилади ва гуруҳ ва жамоада муҳокама қилинади.

Назорат саволлари:

1. Информатсион материалларнинг турлари?
2. Информатсион материалнинг қайси тури ўрганиш учун кўпроқ самарали ҳисобланади?
3. Ушбу моделга оид қандай технологиялар мавжуд?
4. Информатсион материалдан фойдаланишда қайси хориж технологияларини қўллаш мумкин?

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Vigo R. Representational information: a new general notion and measure of information. Information Sciences, 2011.
2. Buckland Michael K. Information as thing. Journal of the American Society for Information Science, 1991.

**3-амалий машғулот:
“Cooperative learning”
(хамкорликда кичик гуруҳларда
ўқитиш)нинг филологик
таълимдаги ўрни**

РЕЖА:

1. “Cooperative learning” - хамкорликда кичик гуруҳларда ўқитиш усули сифатида.
2. Ҳамкорликда кичик гуруҳларда ўқитиш усулининг филологик фанлар билан боғлиқлиги.
3. Ҳамкорликда кичик гуруҳларда ўқитиш технологиялари
4. Ҳамкорликда кичик гуруҳларда ўқитиш усулининг самарадорлиги.

Таянч иборалар: таълим, кичик гуруҳларда ишлаш, “Cooperative learning”, “Collaborative learning”, бошқотирма, ички-ташқи айлана, ўзаро ўқитиш

Ишдан мақсад: хамкорликда кичик гуруҳларда ўқитиш технологияларини филологик таълимга татбиқ этиш компетентлигини ривожлантириш.

Масаланинг қўйилиши: тингловчи амалий машғулотда келтирилган вазифаларни бажариши, таҳлил қилиши ва натижа олиши лозим.

Вазифа. Ҳамкорликда кичик гуруҳларда ўқитиш технологияларидан фойдаланиб, муаммога ечим изланади.

“Cooperative learning” (хамкорликда кичик гуруҳларда ўқитиш) – таълим усулларида бири бўлиб, ўрганиш тажрибаларини гуруҳ билан биргаликда амалга оширилини таъминлашга йўналтирилган. Бу усулда талабалар шунчаки кичик гуруҳларга бирлашмайдилар, балки қатъий бир-бирига боғлиқ бўлган “структура”ни ташкил этадилар.

Моделнинг хусусиятлари:

- қатъий бир-бирига боғлиқ бўлган “структура”

- гуруҳда ва якка жавобгарлик
- бир-бирига таъсир этиш (юзма-юз)
- талабаларни кичик гуруҳларда маҳоратларини ошиши
- гуруҳ фаолияти.

“Cooperative learning” (ҳамкорликда кичик гуруҳларда ўқитиш) моделининг бир қанча технологияларидан фойдаланилади. Бу технологиялар қўлланганда, талабалар жуфт бўлиб ёки 4-5 кишидан иборат гуруҳларда амалга оширилади. Қуйида улардан намуналар келтирилади:

Бошқотирма (Jigsaw) – талабалар икки гуруҳга бўлинадилар: ишчи гуруҳ ҳамда эксперт гуруҳга. Ишчи гуруҳнинг ҳар бир аъзосига турли мавзулар ажратилади. Агар ажратилган мавзулар айнан бўлиб қолса, талабалар ишчи гуруҳни тарқ этадилар. Улар янги гуруҳни ҳосил қиладилар ва берилган топшириқни биргаликда ўрганадилар. Ишчи гуруҳга қайтганларидан сўнг ҳар бир талаба ўзига ажратилган мавзунини тушунтириб беради.

Ички-ташқи айлана (Inside-outside circle) – бу “cooperative learning” (ҳамкорликда кичик гуруҳларда ўқитиш) стратегияларидан бири бўлиб, бунда талабалар ички ва ташқи доирани ҳосил қиладилар. Ўқитувчининг берган саволини дастлаб ички ва ташқи гуруҳларда фикр алмашилади, ундан сўнг ички айланадаги иштирокчилар унинг ташқи айланасини ҳосил қилган гуруҳ аъзоларидан бири билан жуфт ҳолда саволларга ечим қидирадилар.

Ўзаро ўқитиш (Reciprocal teaching) – бунда талабалар жуфт ҳолда бирор матн ҳақида диалог ҳосил қиладилар. Қатнашчилар матнни ўқиши, бир-бирларига саволлар беради, таассуротларини ўртоқлашадилар. Мазкур усул талабаларнинг бирор матнни аниқ тушуниши ва муайян хулосаларга эга бўлишларига имкон беради. Шу тариқа, талабалар бир-бири билан қикр алмашиш жараёнида билимга эга бўлади.

Cooperative Learning

Definition: Cooperative learning is a successful teaching strategy in which small teams, each with students of different levels of ability, use a variety of learning activities to improve their understanding of a subject. Each member of a team is responsible not only for learning what is taught but also for helping teammates learn, thus creating an atmosphere of achievement.

each person is responsible for a portion of the work

many times the teacher already knows the problem and solution students will be working towards

Collaborative Learning

Definition: "Collaborative learning is based on the idea that learning is a naturally social act in which the participants talk among themselves (Gerlach, 1994). It is through the talk that learning occurs."

participants work together to solve a problem

many times teacher does not have a pre-set notion of the problem or solution that students will be researching

COLLABORATIVE / COOPERATIVE LEARNING

o Differences

Panitz (1996)

Collaborative

- Collaborative style focuses on the process of working together.
- Collaborative learning has British roots.
- Collaboration is a philosophy of interaction and personal lifestyle
- The students are in charge of obtaining the additional source material.

Cooperative

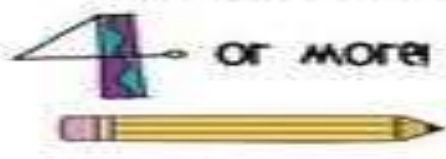
- Cooperation stresses the product of working together.
- Cooperative learning has largely American roots.
- Cooperation is a structure of interaction to facilitate the accomplishment of goals
- The teacher provides extra materials for learners to analyze.

Pass it Down

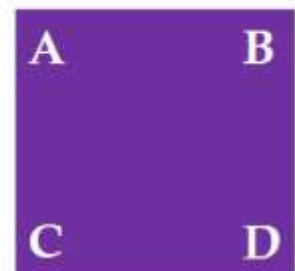
FOR GROUPS OF
4 OR MORE

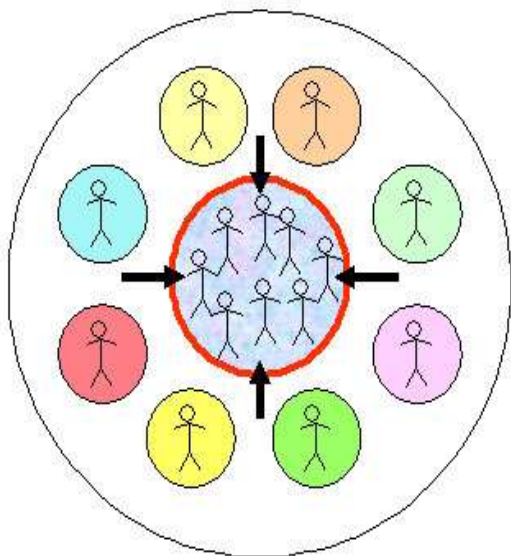
1. The teacher hands out a worksheet to students. (each group only gets 1)
2. In groups of 4 or more, the first person will read the question out loud.
3. Teammates will all work to answer that problem however only person number 1 can write.
4. Person number 1 will then pass the page to person number 2 and the same process will continue. This time only person number 2 can write.
3. Teammates will continue to pass the paper down the line to see how quickly they can work together to solve all the problems.
4. The players will celebrate when the whole page is completed.

FOUR CORNERS

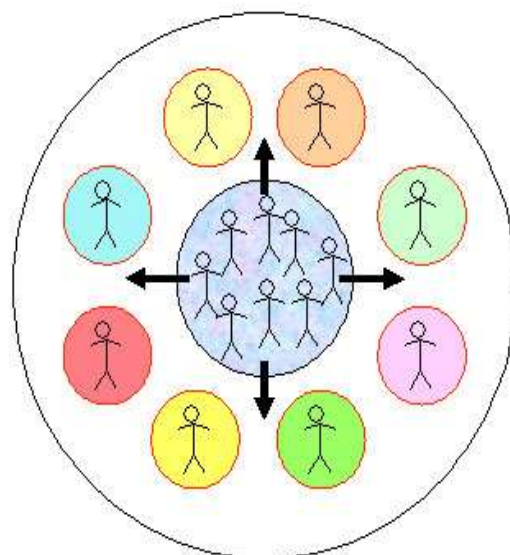
- Teacher asks a question & assigns answer choices to each of the 4 corners of the room
- Teacher allows **think time** for students to **write** their answers privately
- Teachers direct students to **move** to a corner based on their answer choice
- Students find a **partner** at their corner
- **Pairs** take turns explaining their reasoning
- **Students** share out

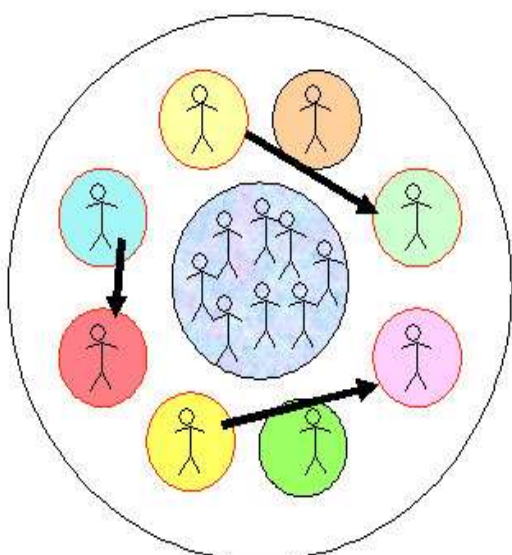
Phase 1: We form teams and the team discusses what is their shared contract: What, how, how well?

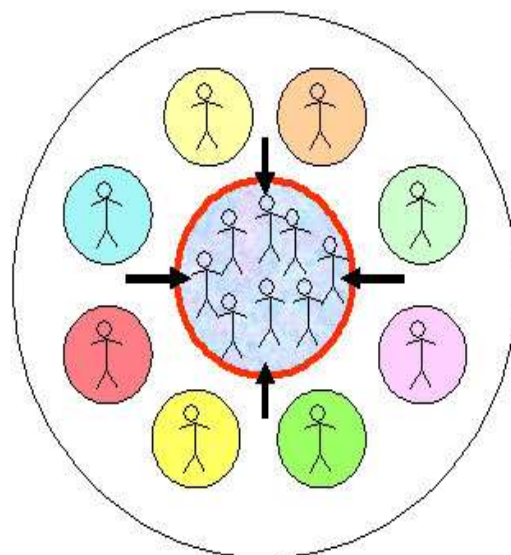
Phase 2: Each member creates personal contract in accordance with group contract: What, how, how well? (this means task coordination) and performs the activity

Phase 3: Peer-evaluation in study-pair method in which the criteria from personal contracts can be used

Phase 4: Group performs self-evaluation at team-contract level

Мазкур материаллар ўрганилади ва гуруҳ ва жамоада муҳокама қилинади.

Назорат саволлари:

1. “Cooperative learning” (хамкорликда кичик гуруҳларда ўқитиш) моделининг моҳияти нимадан иборат?
2. Филологик таълимда ҳамкорликда кичик гуруҳларда ўқитиш моделини қўллашнинг афзалликлари?
3. Ушбу моделга оид қандай технологиялар мавжуд?
4. “Cooperative learning” (хамкорликда кичик гуруҳларда ўқитиш) моделининг моделини қўллаш орқали қандай натижага эришилади?

Фойдаланган адабиётлар:

1. Maxwell-Stuart Rebecca, Taheri Babak, Paterson Audrey S., O’Gorman Kevin, Jackson William Working together to increase student satisfaction: exploring the effects of mode of study and fee status". Studies in Higher Education, 2016.
2. Schul J.E. Revisiting and old friend: The practice and promise of cooperative learning for the twenty-first century. The Social Studies, 2012.
3. Johnson D. W., Johnson R. T., Holubec E. J. The nuts and bolts of cooperative learning. Minnesota: Interaction Book Company, 1994.
4. Slavin R. E. Cooperative learning. New Jersey: Prentice-Hall, 1990.
5. Wood K. D. Fostering cooperative learning in the middle and secondary level classrooms. Journal of Reading, 1987.
6. Johnson David. Cooperative, competitive, and individualistic learning. Journal of Research and Development in Education, 1978. 12: 3–15.

V. КЕЙСЛАР БАНКИ

1-кейс. Республикамизда олий таълим муассасаларида талабаларни илғор хорижий тажрибалар билан таништирилиб борилади ва бевосита таълимга татбиқ этилади. Технологиялардан муайян муаммоларга ечим топишга туртки воситаси сифатида фойдаланилади. Технология муваффақиятли тарзда амалга оширилса-да, баъзи талабаларда нутқ ва мулоқот маданияти паст даражада, ўз фикрини баён этиш, фикрини асослаш кўникмалари, ижодий ва мустақил фикр юритиш кўникмалари ривожланмаганлиги маълум бўлади.

Саволлар:

1. Муаммо нимадан иборат?
2. Мазкур муаммони ҳал этиш учун профессор-ўқитувчилар қандай ишлар олиб бориши лозим деб ўйлайсиз?
3. Сиз бу муаммога қандай ечимлар таклиф қиласиз?

Манба: Филологик таълимда илғор хорижий тажрибаларга доир адабиётлар.

Тингловчилар учун кўрсатмалар:

1. Кейс моҳиятини етарлича англаб олинг.
2. Муаммонинг ечимини топишга хизмат қилувчи омилларни аниқланг.
3. Аниқланган омиллар орасидан муаммога барчасидан кўпроқ даҳлдор бўлган омил (ёки иккита омил)ни ажратинг.
4. Ана шу омиллар асосида ечимни асослашга ҳаракат қилинг.
5. Ўз фикрингизни баён этинг.

Кейсни ечиш жараёни:

1. Тингловчилар кейс моҳиятини у билан танишиш орқали кичик гуруҳда муҳокама қилинади.

2. Тингловчи кичик гуруҳ аъзолари билан ҳамкорликда муаммони ҳал этишга замин тайёрлайдиган омилларни аниқлайди.

3. Муаммони ҳал этишга имкон берадиган омиллардан энг муҳимлари ажратиб олинади.

4. Кичик гуруҳ аъзолари умумий фикр асосида энг муҳим омилларни баён этади.

5. Кичик гуруҳларнинг фикрлари таҳлил этилади ва умумий хулоса ясалади.

2-кейс. Олий таълим муассасасининг муайян гуруҳида алтернатив фикрлаш асосида муаммони гуруҳларда ҳал этиш моделидан фойдаланилди. Муайян аналоглар берилди, бу аналог ўзаро таққосланувчи объект билан таққосланиб, рад этилди. Бироқ бу аналогни рад этган талабалар томонидан шу тушунчага мувофиқ келувчи аналог тақдим этилмади. Бу ҳолатни қандай изоҳлаш мумкин?

Саволлар:

1. Ушбу масала қандай ўрганиш лозимлиги ҳақида тавсия ишлаб чиқинг.

2. Сизнингча, технология нотўғри қўлланилганми?

3. Сиз ушбу муаммони қандай ҳал этган бўлардингиз?

Манба: Филологик таълимда илғор хорижий тажрибаларга доир адабиётлар.

Тингловчилар учун кўрсатмалар:

1. Кейс моҳиятини етарлича англаб олинг.

2. Муаммонинг ечимини топишга хизмат қилувчи омилларни аниқланг.

3. Аниқланган омиллар орасидан муаммога барчасидан кўпроқ даҳлдор бўлган омил (ёки иккита омил)ни ажратинг.

4. Ана шу омиллар асосида ечимни асослашга ҳаракат қилинг.

5. Ўз фикрингизни баён этинг.

Кейсни ечиш жараёни:

1. Тингловчилар кейс моҳиятини у билан танишиш орқали кичик гуруҳда муҳокама қилинади.
2. Тингловчи кичик гуруҳ аъзолари билан ҳамкорликда муаммони ҳал этишга замин тайёрлайдиган омилларни аниқлайди.
3. Муаммони ҳал этишга имкон берадиган омиллардан энг муҳимлари ажратиб олинади.
4. Кичик гуруҳ аъзолари умумий фикр асосида энг муҳим омилларни баён этади.
5. Кичик гуруҳларнинг фикрлари таҳлил этилади ва умумий хулоса ясалади.

3-кейс. Муайян муаммо бир гуруҳда бошқотирма (jigsaw) технологияси ёрдамида ҳал этилди, бироқ боўқа гуруҳда худди шу муаммо шу технологиядан фойдаланилганда ҳам кутилган натижага эришилмади. Бу ҳолатни қандай изоҳлаш мумкин?

Саволлар:

1. Ўқитувчи қайси ўринда хатоликка йўл қўйди?
2. Ушбу масала қандай ўрганиш лозимлиги ҳақида тавсия ишлаб чиқинг.
3. Сиз ушбу муаммони қандай ҳал этган бўлардингиз?

Манба: Филологик таълимда илғор хорижий тажрибаларга доир адабиётлар.

Тингловчилар учун кўрсатмалар:

1. Кейс моҳиятини етарлича англаб олинг.
2. Муаммонинг ечимини топишга хизмат қилувчи омилларни аниқланг.
3. Аниқланган омиллар орасидан муаммога барчасидан кўпроқ даҳлдор бўлган омил (ёки иккита омил)ни ажратинг.
4. Ана шу омиллар асосида ечимни асослашга ҳаракат қилинг.
5. Ўз фикрингизни баён этинг.

Кейсни ечиш жараёни:

1. Тингловчилар кейс моҳиятини у билан танишиш орқали кичик гуруҳда муҳокама қилади.

2. Тингловчи кичик гуруҳ аъзолари билан ҳамкорликда муаммони ҳал этишга замин тайёрлайдиган омилларни аниқлайди.

3. Муаммони ҳал этишга имкон берадиган омиллардан энг муҳимлари ажратиб олинади.

4. Кичик гуруҳ аъзолари умумий фикр асосида энг муҳим омилларни баён этади.

5. Кичик гуруҳларнинг фикрлари таҳлил этилади ва умумий хулоса ясалади.

VI. МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ МАЗМУНИ

Тингловчи мустақил ишни муайян модуллар хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда қуйидаги шакллардан фойдаланиб бажаради:

- Мутахассислик фани бўйича машғулотлар мазмунига боғлиқ ҳолда репродуктив, продуктив, қисман-изланишли ва ижодий тест топшириқларини тайёрлаш.

- Мутахассислик бўйича машғулот ишланмаларини лойиҳалаш ва мавзу мазмунига мос ҳолда ижодий топшириқлар ишлаб чиқиш.

Мустақил иш мазмуни ва шакли йўналиш таркибидаги модуллар хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда кенгайтирилиши ва ўзгартирилиши мумкин.

Мустақил таълим мавзулари:

1. Информatsion материаллар устида ишлашга доир хорижий тажрибалар.
2. Фанлараро боғланиш асосида таълим жараёни интеграцияси бўйича тадқиқотлар таҳлили.
3. Педагогик тизимни интеграциялашда асосий методологик талаблар.
4. Хориж таълим тажрибасида масофавий таълимнинг ўрни.
5. Интеллект-карталардан фойдаланишнинг методологик асослари.
6. АҚШда амалга оширилган нейролингвистик дастурлаштириш технологияларининг филологик таълимдаги аҳамияти.
7. Синектика талабаларнинг ижодкорлиги фаоллаштирувчи инструктор модел сифатида.
8. “Cooperative learning” (ҳамкорликда кичик гуруҳларда ўқитиш) – жаҳон таълим тизимида бирлашган “структура” модели сифатида.

VII. ГЛОССАРИЙ

Термин	Ўзбек тилидаги шарҳи	Инглиз тилидаги шарҳи
<p>“Cooperative learning” (хамкорликда кичик гуруҳларда ўқитиш)</p>	<p>таълим усулларида бири бўлиб, ўрганиш тажрибаларини гуруҳ билан биргаликда амалга оширилини таъминлашга йўналтирилган. Бу усулда талабалар шунчаки кичик гуруҳларга бирлашиш эмас, балки қатъий бир-бирига боғлиқ бўлган “структура”</p>	<p>an educational approach which aims to organize classroom activities into academic and social learning experiences. There is much more to cooperative learning than merely arranging students into groups, and it has been described as "structuring positive interdependence.</p>
<p>Креативлик</p>	<p>(лот., инг. “create ” – яратиш, “creative” – яратувчи, ижодкор) – индивиднинг янги ғояларни ишлаб чиқаришга тайёрликни тавсифловчи ва мустақил омил сифатида иқтидорлиликнинг таркибига кирувчи ижодий қобилияти.</p>	<p>an ability of an individual characterizing readiness for producing new ideas and an independent factor comprising creative skills</p>
<p>Ижодий тафаккур</p>	<p>тафаккурнинг ижод жараёнини ташкил этиш ва</p>	<p>a type of thinking that expresses the</p>

	ижод натижалари (маҳсуллари)ни башоратлашни ифодаловчи тури.	organization of creative work and predicts its results.
Ижодкор шахс	ижодий жараёни муваффақиятли амалга ошира оладиган ҳамда аниқ ижодий натижа (маҳсулот)ларга эга шахс.	an individual who successfully carries out a creative process and possesses certain creative result.
Интеллект карта	ўйлаш жараёнларини акс эттирувчи қулай техника ёки визуал шаклдаги маълумотлар структураси	a convenient technique of representing thinking processes or structuring information in visual form.
Нейролингвистик дастурлаштириш (НЛД)	паталогик йўналтирилган эмас, балки ўсувчи йўналтирилган усул бўлиб, ўрганиш шахсдаги ўзгариш ва ривожланишнинг калити эканлигига урғу беради	a growth-orientated rather than pathology- orientated approach, emphasising learning as the key to personal change and development.
Синектика	инструктив модел бўлиб, кўринишидан турлича бўлган ҳодиса ва предметларни ўзаро боғлиқликда ўрганиш ҳисобланади. Унинг асосий воситаси аналог ёки метафора бўлиб, бу модел	an instructional model designed to activate students' creativity and help them see old ideas in new ways through employing various forms of metaphoric thinking to

	кичик гурухларда бирор муаммога ечим топишда креатив жавоблар топишнинг такомиллаштирилишига имкон беради.	activate “generative thinking.”
--	--	---------------------------------

VIII. АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

I. Ўзбекистон Республикаси Президентининг асарлари

1. Каримов И.А. Озод ва обод Ватан эркин ва фаровон ҳаёт пировард мақсадимиз, 8-жилд. –Т.: “Ўзбекистон”, 2000.
2. Каримов И.А. Ватан равнақи учун ҳар биримиз маъсулмиз, 9-жилд. – Т.: “Ўзбекистон”, 2001.
3. Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. -Т.: “Маънавият”, 2008.
4. Каримов И.А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида. -Т.: “Ўзбекистон”, 2011.
5. Каримов И.А. Адабиётга эътибор – маънавиятга, келажакка эътибор. -Т.: “Ўзбекистон”, 2009.
6. Мирзиёев Ш.М. “Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамиз” мавзусидаги Ўзбекистон Республикаси Президенти лавозимига киришиш тантанали маросимида бағишланган Олий Мажлис палаталарининг қўшма мажлисидаги нутқи. – Т.: “Ўзбекистон”, 2016.
7. Мирзиёев Ш.М. “Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлиги гарови” мавзусидаги Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 24 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси. – Т.: “Ўзбекистон”, 2017.
8. Мирзиёев Ш.М. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қондаси бўлиши керак. –Т.: “Ўзбекистон”. – 2017.
9. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамиз. – Т.: “Ўзбекистон”, 2017.

II. Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. –Т.: “Ўзбекистон”, 2014.
2. Ўзбекистон Республикасининг 1989 йил 21 октябрдаги Давлат тили ҳақида”ги Қонуни.
3. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2006 йил 16-февралдаги “Педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва уларни малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш тўғрисида”ги 25-сонли Қарори.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2011 йил 20 майдаги “Олий таълим муассасаларининг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш ва юқори малакали мутахассислар тайёрлаш сифатини тубдан яхшилиш чора-тадбирлари тўғрисидаги” ПҚ-1533-сон Қарори.
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2012 йил 24 июлдаги “Олий малакали илмий ва илмий-педагог кадрлар тайёрлаш ва аттестациядан ўтказиш тизимини янада такомиллаштириш тўғрисида”ги ПФ–4456-сон Фармони.
6. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йил 26 сентябрдаги “Олий таълим муассасалари педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 278-сонли Қарори (ЎЗР ВМнинг 2015 йил 21 сентябрдаги 273-сонли, 2016 йил 28 июлдаги 244-сонли қарорлари билан ўзгартиришлар ва қўшимча киритилган).
7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 12 июндаги “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-4732-сон Фармони.
8. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2015 йил 20 августдаги “Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларини

қайта тайёрлаш ва малакасини оширишни ташкил этиш чора тадбирлари тўғрисида”ги 242-сонли Қарори.

9. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантиришга бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сон Фармони.

10. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 20 апрелдаги «Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ 2909-сон Қарори.

11. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 13 майдаги “Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти университетини ташкил этиш тўғрисида”ги ПФ-4797-сонли Фармони.

12. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2016 йил 13 майдаги “Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти университети фаолиятини ташкил этиш тўғрисида”ги 152-сон қарори.

Махсус адабиётлар

1. Мухторов А. ва б. Таълим соҳасини ривожлантириш бўйича хорижий тажрибалар // “Иқтисодиёт ва инновациялар технологиялар” илмий электрон журнали. № 4, май, 2012.

2. И.Н.Зорников, Л.П.Волкова. Проблемы и перспективы международной интеграции высшего образования.-Воронеж, 2009. С. 13-18.

3. Richard Arum, Melisa Velez. Improving Learning Environment: School Discipline and Comparative Perspective. Stanford University Press, USA: 2012.

4. H.Fry, S. Ketteridge, S.Marshall. Handbook For teaching and Learning in Higher Education. New York, Routledge, 2009.

5. Ишмухамедов Р., Абдуқародиров А., Пардаев А. Тарбияда инновациялар технологиялар (таълим муассасалари педагог-ўқитувчилари учун амалий тавсиялар).-Т.: “Истеъдод” жамғармаси, 2009 -160 б.

6. Urazova M. B., Khodjaev B. Kh. Intellect cards as a development factor of a professional competence of future teachers.

<https://cyberleninka.ru/article/n/intellect-cards-as-a-development-factor-of-a-professional-competence-of-future-teachers>

7. Бьюзен Т., Бьюзен Б. Супермышление. - Минск: Попурри, 2003. - 211с.

8. Архангельский Г. Тайм-драйв: Как успевать жить и работать. - М.: Манн, Иванов и Фербер, 2005.

9. Reshetnikova A. B. "Creativity Enhancing Methods in the Educational Process". American Journal of Educational Research 1.11 (2013).

10. Manchulenko L.V. Formation of future teacher's creative style in active work, Ruta Publishers, Chernovzi: 2007.

11. Czikszentmihalyi M. A systems perspective on creativity. In: Creative Management [edited by J. Henry], Sage Publications, UK: 2001.

12. Schul J.E. Revisiting and old friend: The practice and promise of cooperative learning for the twenty-first century. The Social Studies, 2012.

13. Johnson D. W., Johnson R. T., Holubec E. J. The nuts and bolts of cooperative learning. Minnesota: Interaction Book Company, 1994.

14. Brown. H. Duglas Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy. New Jersey, 1994.

15. Lamy, M.N.& Hampel, R. Online communication in language learning and teaching. London: Palgrave Macmillan. 2006.

16. Wierzbicka A. Cross-Cultural Pragmatics: The semantics of human interaction. Berlin: Mouton de Gruyter. (Expanded second edition). 2003.

17. Coates J. Women, Men and Language Studies in Language and Linguistics. 1993.

Электрон таълим ресурслари

1. www.ziyonet.uz

2. www.edu.uz

3. Infocom.uz электрон журналы: www.infocom.uz
4. www.tdpu.uz
5. www.pedagog.uz
6. www.nuuz.uz
7. www.bimm.uz
8. www.literature.uz
9. www.kutubxona.uz